



2014 • 10

LXVII. évfolyam • október

# művelődés

közművelődési havilap





# művelődés

közművelődési havilap

## Szerkesztőségi tanács:

Benkő Judit  
Egyed Ákos  
Guttman Szabolcs  
Kása Zoltán  
Kötő József  
Péter István  
Pozsony Ferenc  
Székely Sebestyén  
Széman Péter  
Szikszai Mária

## A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)  
Benkő Levente  
Péter János

## Postacím:

400015 Cluj-Napoca,  
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,  
Of. op. 1. Cluj, C. P. 123  
tel/fax: +40 264 434 110  
honlap: www.muvelodes.net  
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.ro,  
muvelodes@yahoo.com  
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés  
RO57TREZ21621G335000XXXX  
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei  
Tanács támogatásával  
Apare sub egida Consiliului  
Județean Cluj



## Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár  
Lapterv: Könczey Elemér  
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

## Nyomdai munkálatok:

IDEA és GLORIA nyomda – Kolozsvár  
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej



## Tartalom

Péter István: A reformáció és a magyar kultúra . . . . . 3

### közösség

Tamás Csilla: Az önkéntességben rejlő erő . . . . . 4

### színpad

Jancsó Hajnal: Újratárgyalás . . . . . 7

Palocsay Kisó Kata: Bábszínház az egész világ (7.) . . . . . 10

### kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XI., Himalája családi vállalkozásban –  
2. rész. . . . . 13

### enciklopédia

Killyéni András: Akadémikus sportolók, sportoló akadémikusok . . . . . 17

Kósa-Kiss Attila: Az amatőr csillagászok atyja, Kulin György. . . . . 21

### könyvesház

Csapody Miklós: Bánffy Miklós 140. . . . . 24

### tudomány

Czellecz Boglárka: Ásványvizekben bővelkedő Székelyföld . . . . . 27

### hirdető

Új világhálós folyóirat

## Lapszámunk szerzői:

Csapody Miklós – irodalomtörténész, Budapest  
Czellecz Boglárka, PhD – ásványvízkutató, Csíkszereda  
Jancsó Hajnal – teatrológus, Kolozsvár  
Killyéni András – sporttörténész, Kolozsvár  
Kósa-Kiss Attila – meteorológus, amatőr csillagász, Nagyszalonta  
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár  
Palocsay Kisó Kata – egyetemi adjunktus, Kolozsvár  
Tamás Csilla – egyetemi hallgató, Kolozsvár

A címlapon: *To bee or not to bee*. Részlet a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Színház és Televízió Karának bábéledéséből. A képen Ferencz Nándor és Rácz Endre másodéves mesteris hallgatók, a bábuk alkotója: Lukász Liane. Hatházi András felvétele.  
A hátsó borító fényképét Rohonyi D. Iván készítette.

## Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület  
RMDSZ – Communitas Alapítvány  
Hargita Megyei Kulturális Központ  
Hargita Megyei Tanács



## Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro  
**Szabadság**

**Paprika Rádió**  
Fűlön csíp.  
95,1 fm

# A reformáció és a magyar kultúra

„Már csak ez hiányzott!” – szoltak a nemzeti érzelmű magyar főurak, amikor híret vették annak, hogy ismét valamiféle német eredetű divatos úri nyavalya kezdett el terjedni a magyar élettérben, mert a Bánk bán-féle lázadás óta gyanús volt minden, ami német eredetű. Ráadásul a királyi udvarban az ifjú király gyámjaként tevékenykedő Brandenburgi György és ifjú felesége „hánytak fittyet” a magyar egyházi hagyományra, és olyan papot kezdtek tartani, aki Luther szellemében magyarázta a Szentírást.

A mélyen hívő, jó magyar Werbőczy az ifjú királynak dedikálva saját költségén ugyan kiadatta Ambrosius Catharinus Luther ellen írott apologetikáját A keresztény hit védelme címmel 1520-ban, de már nem állhatta útját az új eszmének. Ő még azért hívta meg ebédre Luthert a Worms-i birodalmi gyűlésen, hogy rábírja tanai visszavonására, Dévai Bíró Mátyás pedig nem sokkal később már azért ebédelt a mesterrel, hogy tanait itthon kátéba foglalva terjeszthesse. Szerencsére a magyar országgyűlésen, Budán és Rákoson hozott rendeletek nem indítottak el mértéktelen boszorkányüldözést a lutheránusok ellen, bár a határozatok szerint nemcsak fő- és jószágvesztéssel büntethették az új vallás követőit, hanem akár szabadon meg is ölheték volna.

Mohács után az ország három részre és lassan négy vallásra szakadt. Volt, aki Isten büntetését látta a reformációban. Tény, hogy a német városokban ekkor már viszafozdíthatatlanul elindult az új vallás követése, és hamarosan a magyar vidékeket sem kímélte. Nemcsak a nemzet és a nemzeti hagyomány, de a nemzeti vallás is nagy romlásnak indult. A jelek szerint sem visszaút, sem nemzeti kegyelem nem derengett. Különben is ki hallott olyant, hogy történelmi mélypontján levő, széteső országban a vallásról és a hitről való vitázás váljon a közbeszéd egyik legfontosabb tényezőjévé?

A nemzet mégis lassan magára, illetve Istenre talált. Az útszéli hangnemű vitázástól a Szapolyai jelenlétében megtartott segesvári hitvita útján elvezette a szembenálló feleket a tudományos vita elegánsabb nyelvezetéhez és lassan ahhoz is, hogy minden felekezet képviselője maga fogalmazza meg közérthetően tanítását Istenről, Krisztusról, üdvösségről, úrvacsoráról, személyes felelősségről. Erős jellemeket formált, akik vállalták a kipattanó gondolat igazságát, eredetiségét, szabadságát. És a Dávid Ferenc nevével fémjelzett szabad gondolkodás jegyében vezetett el a vallási szabadság gondolatának megfogalmazásáig, a vallási tolerancia kialakulásához és annak törvénybe iktatásához Európában úttörőként. Magyar szellemben, a közember számára érthető katekizmusok születtek. Majd azért, hogy ezek közkezen foroghassanak, magyar ábécék, aztán Apáczai Magyar Enciklopédiája. A kezdetben haszontalan sallangnak minősített templomi orgonák ismét visszakerültek a templomokba, hogy a fenséges, igényes és kegyes magyar nyelvű zoltáréneklést szolgálják.

Az olvasni tanuló köznép és gyermekeik számára erkölcsöt nemesítő olvasmányt nyomtattak, útjelzőt, amely a nyomorú földi élet gyarlóságából a kegyes élet fenséges örömeihez vezethet. Így jelent meg az új életvitel, életstílus – a felelős élet (egyetemes papság) –, amelyben már nem lehet könnyen szabadulni sem az elkövetett vétektől, sem annak felelősségétől: állhatatosnak kellett maradni a jó cselekvésében. Nem azért cselekedni a jót, mert érdemeket szerez, hanem hálából a kapott kegyelemért, gondviselésért. Az új nemzedék nevelésére újonnan alapított, később nevet szerző kollégiumok vállalkoztak, akiknek utánpótlásról az új falusi iskolák gondoskodtak mind protestáns, mind katolikus részről.

A jezsuiták révén az ellenreformációban minőségi küzdelem indult: ennek eredménye az 1579–81-ben indított jezsuita kollégium, a mai kolozsvári egyetem őse. Igazgyöngyök születtek fájdalmas küzdelmek árán. De olyan egyéniségeket vajúdtak ki a történelmi korok, akik akár egyszerű falusi, mezővárosi papként, akár tudósként, hithű fejedelemtént nemzetet, hazát tartottak meg századokon keresztül „két pogány közt”.

A több száz külföldön tanuló magyar diák révén kinyílt a világ a német, a francia, a svájci, az angol és a holland teológiai gondolkodók, emberek eszmevilága felé. Egyik tudományt, a másik új eszmét, a harmadik nyomdát és betűt, a negyedik új lendületet hozott. Senki sem tért haza üres kézzel. De majdnem mindenki hazatért. Aki itthon volt, arra vigyázott, hogy legyen hova hazatérni. A legnagyobb nyereség talán mégis az volt, hogy pár akkori szakavatott fordító alázatos munkájának köszönhetően – Reményik Sándort idézve – ma is „az örök Isten beszél magyarul”.





Tamás Csilla

# Az önkéntességben rejlő erő

## A Jézus Krisztus Szupersztár kolozsvári bemutatójának menedzsment-titkai

*A kolozsvári Diákművelődési Házban augusztusban bemutatott Jézus Krisztus Szupersztár rockopera ötlete 2013 szeptemberében öltött formát.*

A kolozsvári Diákművelődési Házban idén augusztusban angol nyelven nagy sikerrel színpadra állított Jézus Krisztus Szupersztár rockopera ötlete nagyjából tizenegy hónappal ezelőtt, 2013 szeptemberében öltött formát. Az ötletgazda Jancsó Hajnal, a Jancsó Noémi Egyesület elnöke volt. Bár az elképzelés igencsak idealisztikusnak hatott, az elmúlt tizenegy hónap során sikerült gyakorlatba ültetni, csupán egy kis civil szervezet nyújtotta háttérrel. Megpróbálom összefoglalni, hogy milyen szervezési rendszer vezetett el egy alig két éves egyesületet egy nagyszínpadi előadás sikeres bemutatójához.

A Jézus Krisztus Szupersztár projekt alapfelfogása egy olyan kis volumenű előadás volt, amelyet kisszínpadi módszerekkel, fél-profi csapattal is be lehetett volna mutatni. A végül színpadra vitt változat messze meghaladta az alapkonceptiót, mivel a terv

előkészítése során egyre több hivatásos előadó állt az ötlet mellé önkéntes alapon.

Az előadás egyik legnagyobb erénye az, hogy képes volt nagyjából hetven embert megszólítani és az ügy elkötelezettjévé tenni, mindenféle anyagi juttatás reménye nélkül. A bemutatott rockopera a példa arra, hogy egy alulról jövő, civil kezdeményezésű és amatőrök által kivitelezett előadás is képes eljutni professzionális szintre, képes megszólítani és megfogni az embereket, és végigvinni egy hivatásosoknak is megterhelő projektfolyamatot – gyakorlatilag csupán a lelkesedés erejével.

### Csapatalkítás és -építés

Az ötlet megfogalmazódása és az alapkonceptió után egy hasonló méretű előadást színpadra vinni képes csapatot kellett kialakítani. Elsősorban a háttér csapatot kellett összeállítani, és leosztani a feladatokat. Ebben gyakorlatilag négy ember (Jancsó Hajnal, mint rendező-főszervező, Vékony Báborka és e cikk írója, mint projektmenedzserek, valamint Pál Ferenc, mint menedzszer-asszisztens) vett részt, tehát a projekt megtervezése, lefuttatása és lezárása csupán négy személy munkája által jött létre.

Mint ahogy egyesületünknek nem volt sem óriási anyagi háttere, sem kellő szakmai ismertsége, a csapatalkítás első szakaszában olyan szakmához tartozó embereket kerestünk meg, akiket már személyesen is ismertünk. A darab professzionális felépítése szempontjából a betöltésre váró elsődleges funkciók a szakmai posztok voltak. Így olyan szakembereket igyekeztünk keresni, akik egyrészt kellő tapasztalattal rendelkeznek egy nagyrészt amatőrökből álló csapat irányítására, másrészt kellőképpen nyitottak egy szinte kivitelezhetetlennek tűnő produkcióban való önkéntes



Jézus Krisztus Szupersztár rockopera. A Hozsánna-jelenet próbája. Koreográfus: Jakab Melinda. Ágopcsa Andrea felvétele

részvételre. Így került be a csapatba mások mellett Hary Judit operaénekes, Jakab Melinda koreográfus vagy Vlad Eniu karmester. Itt is megmutatkozott az önkéntességben rejlő lehetőség, ugyanis míg az előbb felsorolt személyeket még mi kerestük meg ötletünkkel, Ledenják Andrea jelmeztervező önként jelentkezett a darab jelmezeinek elkészítésére, Dan Lupea rendezőt pedig Hary Judit vonzotta be a csapatba.

A szakembergárda kialakítása után következett maga a tényleges csapatalakítás. A rockopera színpadra vitelehez nagyjából ötven önkéntesre volt szükségünk, ezeknek egy részét – a főbb szerepekre – szintén az ismeretségi körünkbe tartozó énekesek tették ki, a többi szerepre pedig két egész napos meghallgatást hirdettünk meg. Természetesen az általunk elérhető tehetségek köre folyamatosan bővült a szereplést vállaló énekesek és szakemberek ismeretségeivel, de ettől függetlenül elmondható, hogy a szereplőválogatás sikeressége mögött az egyesület személyes kapcsolatai álltak.

Mivel aránylag nagy társaságot kellett szinte a semmiből összekovácsolnunk, igyekeztünk hangsúlyt fektetni a csapatépítésre is. Szerencsére igen jó alapanyaggal dolgozhattunk, s miután az elkerülhetetlenül jelentkező, de komolytalan réteg lemorzsolódott, a csapat szinte magától összeállt. Többen ismerték egymást már a terv előtt is, de a megszokott klikkesedés helyett az összeszokottabb baráti körök szívesen és lelkesen fogadták be az újakat is. A dinamika is nagyrészt magától alakult

ki, hamar kitűnt, hogy kik a hangadók, akik képesek befolyásolni és jó irányba terelni a csapat felgyülemelő energiáit. Mindezek mellett természetesen a menedzsment is igyekezett segíteni a csapatalakításban, több közös sörözést, filmnézést szerveztünk, és ugyancsak e célból hoztuk tető alá a második előadás utáni nagy sikerű afterpartyt is.

#### Próbafolyamat

Mivel a terv egy rockopera színpadra állítását tűzte ki célul, a próbák jelentős szerepet játszottak a gyakorlati tervezésben. Egyrészt igen sok időt emésztettek fel (a kórus összesen 818 órát próbált, a szövegek ezen felül még nagyjából háromszázat), másrészt bizonyos technikai felszerelést is igényeltek. Emiatt olyan termeket kellett keresnünk a próbákhoz, amelyek kellőképpen nagyok voltak negyven ember színpadi mozgásának gyakorlásához, illetve rendelkeztek legalább egy zongorával. Nem volt elhanyagolható tényező az sem, hogy a próbafolyamat a darab jellegéből adódóan meglehetősen hangos volt, így a térnek kellőképpen jó hangszigeteléssel is rendelkeznie kellett, illetőleg olyan városrészben kellett elhelyezkednie, ahol nem zavaró az alkalmanként nyolcórányira is rúgó hangzavar. Ezt a problémát nagyrészt a központi magyar iskolák segítségével sikerült megoldani, illetve a helyet nem igénylő próbák esetén zenestúdiók voltak segítségünkre.

#### Pénzügyi háttér

A kivitelezés egyik legingatagabb pontja és egyben a menedzsment egyik

legnagyobb feladata a darab bemutatásához szükséges anyagi háttér megteremtése volt. Minthogy a darab még a tényleges próbafolyamat során is növekedett, az első körben elkészített költségterv a projekt utolsó szakaszára a többszörösére nőtt.

*Többen ismerték egymást már a projekt előtt is, de a megszokott klikkesedés helyett az összeszokottabb baráti körök szívesen és lelkesen fogadták be az újakat is maguk közé.*

Egy hasonló terv költségvetésében a személyi kifizetések mellett a jogdíj kötelező összege, a terembérlés, a hang- és a fénytechnika, a díszlet- és jelmeztervek, valamint a reklámozás jelenti a legnagyobb költségtételeket. Jelen esetben a személyi kifizetések lényegesen csökkentek, miután a darab szereplőinek nem kellett fellépti díjat fizetnünk, a díszlet- és jelmezköltségeknél sem kellett felszámítanunk a tervezők honorálását, csupán a technikusok munkájára kellett anyagi keretet teremteni. Mindezek ellenére a fennmaradó költségtételek még mindig nagyjából 7000 euróra rúgtak. Elsősorban pályázati úton igyekeztünk lefedni a költségeket, összesen hét pályázatot adtunk le helyi, országos és magyarországi kiírásokra. Ezekben külön lebontottuk az előkészületek, a próbák és a gyakorlati előadás költségeit, és a nagyobb egységek mentén pályáztunk meg a támogatásokat.

A pályázati támogatások mellett a másik nagy felhajtóerőt a szponzorok jelentették. Mivel a társulat, a koncepció és nem mellékesen maga a jogi háttérrel adó egyesület is meglehetősen új volt, a mecénáskereséshez elsősorban igen megalapozott bemutatóanyagra volt szükségünk. Ebbe a darab alapötlete mellett a szereplő- és közreműködő csapat névsora és egy átfogó költségvetés került, valamint természetesen némi kép- és videó-anyag a próbákról. 109 céget kerestünk meg két hónap alatt, emellett hangsúlyt fektettünk a passzív támogatáskeresésre is, amit a gyakorlatban rádió- és tévéinterjúkkal, valamint sajtómegjelenésekkel valósítottunk meg. A média-megjelenések a darab népszerűsítése szempontjából is kulcsfontosságúak voltak,



Koreográfiapróbán a kórus. Schuhányi Kinga felvétele

de emellett abban is nagy szerepet játszottak, hogy a megkeresett támogatók több forrásból is utánanézhessenek a rendezvénynek.

Támogatásokat nem csak pénzösszegekben reméltünk és kaptunk, hanem tárgyi eszközökben is. Ide tartozik például a próbaterem bérlése, amelyet az iskolák felajánlásából ingyen kaptunk, de ide számolható a díszlet alapanyagának nagy része is. Rengeteg személyi segítséget sikerült szerezni a további szponzorkeresésre, a díszletalapanyagok szállítására.

A támogatások utolsó részét az előadás után gyűjtöttük be. A Diákművelődési Ház előterében felállítottunk egy adománydobozt, illetve a nézők pólvásárlással is támogathatták a rendezvényt – a pólónyomtatásra szintén támogatást szereztünk.

### Üzleti terv

A menedzsment munkájának második legnagyobb feladatköre egy jól szervezett marketingakció volt. Mivel az egyesület honlapja a bemutatóra rajtunk kívülálló okok miatt nem volt kellőképpen előkészítve, az információs hálózatot az egyesület facebook-oldalán, illetve az ugyanott meghirdetett eseményoldalon alakítottuk ki. E felületeken osztottunk meg a tervvel kapcsolatos minden hírt és tudnivalót. Ugyancsak e felületeken készítettük elő az előadás reklámhadjáratát, eleinte két-három naponként, majd naponta akár többször is posztolt szövegekkel, képekkel, érdekességekkel. A csapatot és a közvetetten elért támogatói bázist is felkértük a bejegyzések rendszeres megosztására, így az előadás előtti hétre már nagyjából 6000 facebook-felhasználóhoz jutott el egy-egy posztunk.

*A rendezés ötletéhez tartozott a személyre szabott meghívók szétküldése. Mivel a rendezői tervben a darab bíróságon játszódik, a meghívókat is e téma szerint, bírósági idézőként alkottuk meg.*

Ugyancsak a facebookot használtuk arra is, hogy teljesítsük a támogatókkal szembeni kötelezettségeinket és



Az első összpóba

megjelenítsük a logóikat. Utólagos visszajelzéseikből kitűnt, hogy a legtöbben elégedettek voltak, hiszen az internetes megosztással határozottan több emberhez jutott el célzottan a támogatói jegyzék, mintha csupán a plakátjainkon vagy szórólapjainkon lettek volna feltüntetve.

A facebook-kampány mellett a kolozsvári sajtóval is igyekeztünk folyamatos kapcsolatot fenntartani, időről-időre vonatkozó interjúkat és vélemény-cikkeket megjelentetni. Bár a nyomtatott reklámanyagokkal ismét csak rajtunk kívülálló okok miatt nem tudtunk releváns időn belül elkészülni, a világhálós reklámkampány is a várakozásainkon felüli eredményeket ért el a rendezvény népszerűsítésében.

### A bemutató gyakorlati levelezéniése

A rendezés ötletéhez tartozott a személyre szabott meghívók szétküldése. Mivel a rendezői tervben a darab bíróságon játszódik, a meghívókat is e téma szerint, bírósági idézőként alkottuk meg. Ahhoz azonban, hogy valóban személyre szabott meghívókat adhassunk ki, és ne is haladjuk meg az előadóterem befogadóképességét, egy itthon még kevésbé ismert internetes jegyfoglalási rendszert kellett alkalmaznunk. Azt is meg kellett oldanunk, hogy miként tudunk 700 embert a lehető legrövidebb idő alatt az előadóterembe engedni úgy, hogy valamilyen módon ellenőrizzük is a helyfoglalásokat. Ezt oldotta meg a névre

szóló meghívó, amelyet az előadások előtti napon vehettek át a regisztrálók. Bár ez volt a legjobb választás, a meghívók kiadása így is kilenc órát emésztett fel mindkét előadás előtt.

Kisebbségi kihívást jelentett a díszletek és kellékek helyszínre szállítása és végső összeállítása is. Mivel az előadótermet csak korlátozott időre tudtuk kibérelni, a lehető legtöbb díszletelemet máshol kellett összeállítanunk, és a helyszínre szállítani lelkes önkéntesek – családtagok, barátok – segítségével.

A nézők bebocsátásánál a folyamat gyorsítása érdekében az egyik kapun a különleges meghívottak és a sajtótagok, a másikon a regisztráltak csoportja mehetett be. Bár a rendszer elvileg működőképes volt, sajnálatos módon, a bemutató napján feltörték a számítógépes adatbázisunkat, így nem fértünk hozzá a meghívottak jegyzékéhez. Ez kisebb-nagyobb fennakadásokat, de nem több mint tízpercnyi késést okozott.

### Utómunkálatok – elszámolások, összesítések

A két előadás lefutása után a projekt még nem zárult le, hiszen el kellett számolni a pályázatokat, felmérni az előadás sikerességét. A támogatóknak elszámolásként köszönőlevelet írtunk, amelyben jeleztük azt is, hogy a részükről érkezett támogatást milyen célra használtuk fel. Emellett összegyűjtöttük és portfólióba rendeztük a darabról megjelent médiaanyagokat.

A terv tizenegy hónapja során egy eredetileg nagyjából 40 fős előadócsoporthoz és 300–400 fős nézőközönségre tervezett ötletből eljutottunk egy 70 fős előadócsapatig és – a két előadás összesen – több mint 1400 nézőig. Több mint ötven cég, szervezet és intézmény állt a kezdeményezésünk mögé, és nem is tudjuk megszámlálni, hány magánszemély támogatt minket legalább egy jó szóval. A Jézus Krisztus Szupersztár bemutatónak nem az volt a legnagyobb érdeme, hogy felvállalta az egyik legnehezebb rockopera színpadra vitelét, hanem az, hogy mindezt amatőrökkel és önkéntes alapon sikerült véghezvinnünk. Jelenleg, bár az első projekt lezárult, azon dolgozunk, hogy a darabot még legalább kétszer színpadra állíthassuk Kolozsváron, és ha továbbra is hasonló mértékben sikerül mozgósítani az embereket, akár egy körúton mutassuk meg, hogy mekkora ereje lehet az összefogásnak.

Jancsó Hajnal |

# Újratárgyalás

## Naplórészlet a kolozsvári Jézus Krisztus Szupersztárról

**R**ádöbbsentem arra, hogy szinte minden a bátorságon múlik. Azon, hogy ha az ember összeszedi minden akaratát, ami egy elvégzendő feladat megvalósításához szükséges, féltelmeit és kételyeit legyűrve felkér olyan embereket egy nagyméretű, időigényes, mégis önkéntes projektben való együttműködésre, akiket talán még nem is ismer személyesen, akiknek tudása és tapasztalata messze meghaladja az övét, akkor megtörténhet a lehetetlen. Lesznek, nagyon sokan lesznek, akik majd igent mondanak. Azonnal, őszintén. És véresen komolyan gondolják. És lesznek olyanok is, akik felkérés nélkül jelentkeznek, talán még nagyobb döbbenetdre.

A technikai felszerelés és az anyagiak szűkössége-hiánya igencsak meghatározta az előadás kivitelezésének lehetőségeit. Az elsődleges rendezői tervek mintegy fele valósult meg, melyet a későbbiekben megfelelő körülmények

előteremtésével mindenképpen szeretnénk kiigazítani.

Helyszín: bírósági tárgyalóterem. A nézők a bíró helyét foglalják el. Szemben velük a színpadon a vádlott (Jézus), az ügyvéd (Júdás), az írnok és a per nézői: a tömegszereplők. A jegy-meghívó bírósági idézés formájában jut el a nézőhöz. Kétezer éve folyamatosan újra- és újratárgyalta per ez, melyben az ember újabb s újabb esélyeket remélve mindig ugyanarra az eredményre jut: megöli a valós Istent földi, saját maga alkotta álistene védelmében. Mindezt pedig halálosan komolyan teszi, hittel és meggyőződéssel. Az emberi nyelv és tudás korlátoltsága nem engedheti, képtelenné teszi őt a valós Őserő felismerésére, érzései viszont – a folyamatos kudarcot felismerve, a talán napi százszoros saját maga által elkövetett istengyilkosság láttán – újabb esély kérésére biztatják. Az érzések, érzelmek mindig közelebb állnak a transzcendenciához, mint a relatív- és féligazságértékkel rendelkező racionális tudás.

A tér egy óriás tetris-játék – mely egyszerre labirintust is formál –, amit azonban megfelelő technikai felszerelés hiányában első két előadásunk alkalmával nem tudtunk megvalósítani. A több síkban és több szintben felállított tetris-elemek helyett sajnos, csak a színpadra helyezett minimalisztikus tetris-kockákkal helyettesíthettük. Tetris, mert Jézus és mindannyiunk élete egyszerre sorsszerű és véletlenszerű. Mert igaz, hogy egyes formájú kockák-történetek egyre gyorsabb tempóban közelednek a föld felé, de tőlünk függ, hogy hová és hogyan helyezzük őket. Míg Webber és Rice rockoperája leginkább a sorsszerűség bizonyosságát emeli ki, a szabad döntés következményei sokkal égetőbbnek és fájóbbnak hatnak. Júdás cselekedetében ott van a „kell”, a törvényszerűség, de ott kell lennie a „hogyan”-nak is, egy módnak, amint eljut a már előre megtervezett végcélhoz. A csókkal való áruulás

*Helyszín: bírósági tárgyalóterem. A nézők a bíró helyét foglalják el. Szemben velük a színpadon a vádlott (Jézus), az ügyvéd (Júdás), az írnok...*



Simon dala a Jézus Krisztus Szupersztár kolozsvári bemutatóján. Jézus: Răzvan Krivach, Simon: Cătălin Marian. Ágopcsa Andrea felvétele

cselekedete előre meghatározott, eltervezett. Júdás azonban már a papokkal folytatott alku során elbizonytalanodik, visszakozik, s a földi és égi teher-től meggörnyedten jut el a Gecsemáné jeleneti Jézussal való találkozáshoz. Az árulás nem a csókban van, nem általa, hanem már jóval azelőtt megtörténik.

Rozsdás, súlyos, ezer éve a levegőben függő és a földön heverő tetris-kockák ezek. A játéknak már régen vége – a kockák alatt-között kétségbeesetten kapálózó emberek groteszk próbálkozása az Isten mesterségesen éltben tartására addig, amíg egy pert végre „jól” fejeznek be, szájalomra és egyben sajnálatra méltó, fájdalmas és hiábavaló harc. Nem veszik észre a megváltoztathatatlan, és saját, külön valóságot teremtvén zárják be önmagukat az általuk létrehozott labirintusba.

A tér lassan magába olvasztja a szereplőket, akik testének, ruhájának nagy része már régen csupa rozsdá – hamarosan ők is belekövesednek elemként ebbe az egyre nagyobb tetris-játékba.

Jézus magánya elkerülhetetlenül végigkíséri a művet. Az Ő és apostolai közötti kommunikáció mintha párhuzamos síkon haladna. A többdimenziós különbség nem engedi az Embert igazán közel kerülni Jézushoz. Krisztus végig ott van a színen, minden jelenetben, láthatóan vagy láthatatlanul, mégis mindig érezhetően. Eleinte emberi tulajdonságait felhasználva és emberi tulajdonságait által visszafogva próbál isteni eszméket megértetni. A sorsszerű halál tudatában a Gecsemáné kerti jelenet után azonban már hagyja magát sodorni az árral. Feladatot teljesít, megadja magát.

## A bírósági tárgyalás véget ér. Jézus feláll a pulpitus elé, és először és utoljára vall: ölelésre tárja karját, s közben önmagát feszíti meg.

Júdás az észérvek képviselőjében emberi elmével magyarázható megoldást keres a történetekre, és végül elkerülhetetlen módon, az ugyancsak a természetfeletti által alkotott sorsnak megadva magát, mártírhalt hal.

A bírósági tárgyalás véget ér. Jézus feláll a pulpitus elé, és először és utoljára vall: ölelésre tárja karját, s közben önmagát feszíti meg.



A Jézus Krisztus Szupersztár bemutatója. Keresztrefeszítés. Ágopcsa Andrea felvétele

\*\*\*

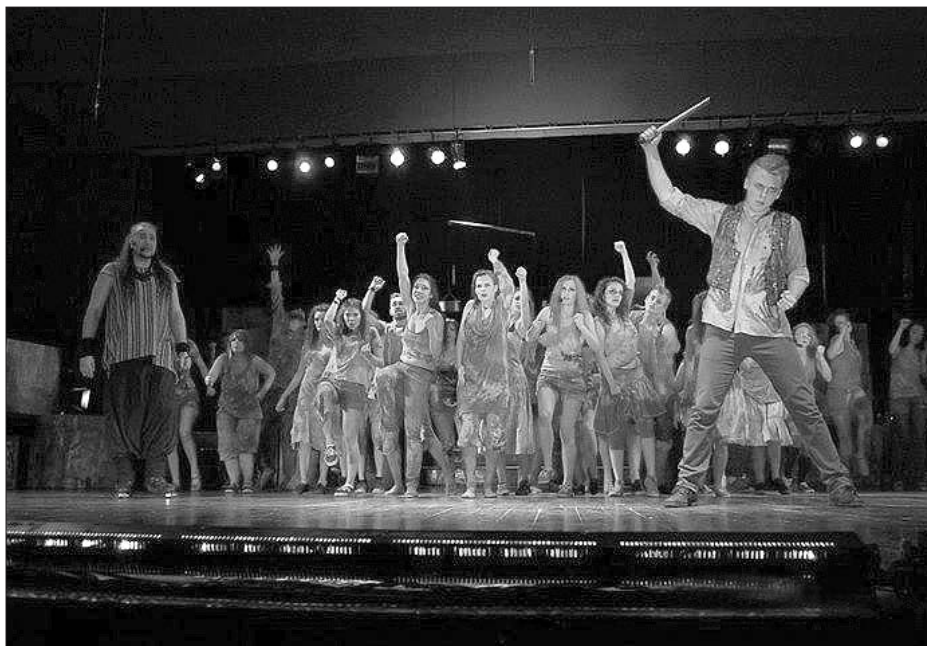
Iskolában adnánk elő, legtöbb kétszáz férőhelyes teremben. Kölcsönként fotós reflektorokkal, minimális díszlet- és kellékszettel, valamint spontán, a helyszínen, az előadás során alakított díszlettel, mely különálló képzőművészeti alkotásként létezne. A cél az, hogy fiatal képzőművészekkel, színészekkel, énekesekkel, egyetemistákkal és középiskolás diákokkal hozzuk létre az előadást, az, hogy kipróbálhassuk magunkat, s tereget adjunk minél több pályakezdőnek arra, amire Kolozsváron (és nemcsak) intézményes rendszer keretén belül kevésbé vagy egyáltalán nincs lehetőség – meséltem az elsődleges tervekről 2013 szeptemberében a Fóris-Ferenczi testvéreknek és Bába István fiatal festőnek, akiket elsőként kerestem fel a Jézus Krisztus Szupersztár előadás kapcsán. Örömemre mindhárman azonnal igent mondtak a felkérésre. Hanna és Gábor pedig elirányítottak ahhoz, aki állításuk szerint a lehető legjobb Jézust alakítaná mind karakterben, mind kiemelkedő hang adottságai miatt.

Pénz, leszögezett időpontok, szereplőlista, kották nélkül kerestük fel novemberben azt a Răzvan Krivach-t, aki országsszerte ismert és elismert művész, több hazai nagydíj nyertese, és aki a szerény körülményekre tervezett előadásban való önkéntes munkára azonnal igent mondott. Bár eleinte csupán a Jézus szerepalakításra kerestük fel, a későbbi szereplőválogatás

szerves részét vállalta magára. Figyelte-segítette a fiatalabb szólisták munkáját, reklámfilmeket készített az előadásnak, s a folyamat teljes ideje alatt tanáccsal látott el minket kiváltképp a zenekart, a hangosítást, a technikai kivitelezést illetően. Általa került a csapatba sok kiemelkedő tehetségű énekes: Júdásunk, Dudu Isabel, valamint Heródes, Andy Ghost Pákay-Farkas Csaba és később Péter apostol, Tiberius Simu, valamint a romániai zenei élet jelentős zenészei.

Több vérprofi énekes és zenész csöppet bele egy félamatőr társulatba, s bár első látásra sok szempontból tűnhet működésképtelennek vagy nehézkesnek egy ilyen csoport összefogása, a munkafolyamat eredményessége messze felülmúlta minden várakozásunkat. Van köztünk diák, egyetemista, pályája elején levő énekes, színész, színésznövendék, profi zenész, dramaturg, menedzser, több éve befutott énekes, nagy tapasztalattal rendelkező zenei vezető, koreográfus és karmester. Mindegyikünk eltérő tapasztalattal, tehetséggel és napi programmal rendelkezik. És mégis működött. Nehézség árán, ez bizonyos. Volt olyan időszak, hogy azt hittük, talán mégsem fog sikerülni. Mert rengeteg pénz kell technikához, teremhez, díszlethez, jelmezhez... mert sok ember kell a kórusba, a tánckarba, díszletet kell készíteni, jelmezkészítésnél segédkezni, pénzügyeket intézni, fordítani, reklámozni, szervezni, kapcsolatokat fenntartani és folyamatosan rendszert teremteni, és mindezekhez újra és újra pénz szükséges.





Simon dala a Jézus Krisztus Szupersztár kolozsvári bemutatóján. Mona Budişan felvétele

A kezdeti, talán nem is tudatos, inkább naiv „bátorságot” bevetve Venczel Péter tanácsára Andrew Lloyd Webber és Tim Rice legismertebb művének színreviteléhez Hary Judit művésznőt és Jakab Melinda koreográfus közreműködését szeretttük volna. Az előadás műfaját tekintve ez a két szerep igencsak központinak bizonyul – sok időt, türelmet és energiát vett igénybe. Annak ellenére, hogy sokan kezdők voltunk, annak ellenére, hogy első nagyobb méretű előadásomat rendeztem, annak ellenére, hogy a próba órarendje esetleges és utolsó perces volt... szóval mindenképpen egyenlő félként, megértéssel és végtelen türelemmel figyelték munkánkat – és talán ez az, amit leginkább köszönök nekik. És persze a minden téren kapott rengeteg tanácsot meg bizalmat, amit mindvégig éreztünk irányukból.

Márciusban a szólisták nagy része elkezdte a felkészülést Hary Judit zenei vezetővel – eleinte heti rendszerességgel, majd egyre gyakrabban jártak hangképzésre. Tavasszal a két szereplőválogatást követően egy még zene-konzervatóriumban tanuló fiatal tehetség ugrott fejest a munkába. Vlad Eniu sok külföldi és belföldi nagyszínpadon lépett fel karmesterként, fiatal kora ellenére szinte hihetetlen számú előadásban, projektben. Ő készítette fel a kórust, majd a legutolsó szakaszban, a zenekar összeálltakor Hary Judit folytatta tanításukat. Jakab Melinda koreográfus vezetésével április elején tartottuk meg a kórus első mozgás-órát.

A próbafolyamat lassan egyre több időt vett fel, és kénytelenek voltunk Hary Judit művésznő és Vlad Eniu karmester mellett újabb profi zongoristákat felkérni a próbák kíséretére. Jézusunk ajánlására Szász Ştefan Sese és Kiss Lehel azonnal nekikezdték a munkának, a zenekarban később szintén szerepet vállalva. Fáradtságot nem kímélve voltak jelen az olykor éjszakába nyúló próbákban.

Harmincöt tagú kórusunknak eleinte heti két, majd három-négy próbán kellett jelen lennie. Iskolai, egyetemi és munkaprogramot figyelembe véve időzítettük a találkozásokat, és bár így

is igen hosszúra nyúltak, a szereplők legnagyobb része következetesen jelen tudott lenni a próbákon. A tömegszereplők hat tagja profi táncos, akiknek jelenléte igencsak megkönnyítette a koreográfiai feladat kivitelezését.

Bába István képzőművész díszletei mellett Ledenyák Andrea jelmeztervező szinte hihetetlen gyorsasággal és profizmussal három nap alatt készítette el segédjével, Dénes Anna frissen végzett dizájnernel a negyvenöt fős stáb színpadi ruhatárát. A tíz zenészből álló zenekar szintén rekordidőben, mintegy tíz nap alatt tanulta be a művet.

Az utolsó száz méteren Dan Lupea rendező ajánlotta fel óriási segítségét, így a színpadi világítás kivitelezése mindegyikünk örömére tapasztalt szakember kezébe került.

A legnagyobb tanulság talán, amit levonhattam, az összetartás megélése volt. Hogy mi, annyi különböző helyről és területről összegyűlt ember, szóval mi – ha kevés időre is –, de közel kerülünk egymáshoz.

*...szóval mindenképpen ellenére egyenlő félként, megértéssel és végtelen türelemmel figyelték munkánkat – és talán ez az, amit leginkább köszönök nekik.*



A Leprás-jelenet a Jézus Krisztus Szupersztár kolozsvári bemutatóján. Mona Budişan felvétele



# Bábszínház az egész világ (7.)

## A bábu eleven beszéde

### „Uncsi” bábszínház

### Amikor egy bábu nem mond semmit

### Bábu és ember ősi kapcsolata

„Ez nem bábszínház, ez mesemondás volt. Uncsi” – mondta egy hétéves kisfiú egy bábelőadás után. Pedig nagyon szép történetről volt szó, melyet veretes, igényes szöveggé írtak át. Ez a kisfiú valójában nagyon szereti hallgatni a mesemondást, s ha jó a mese, akkor sem unalmas, ha hosszú. Az előadás nem volt hosszú, új volt számára a történet, a szöveget minőségi zene, egységes és igényes látvány egészítette ki, akkor mégis mi volt a bökkenő? Az, amit valóban nem lehet jobban megfogalmazni, mint ez a gyermek: nem a bábszínház sajátos nyelvén szóltak hozzá.

Nem volt öröm látni a bábukat? De igen. Nem tetszett a zene? De tetszett. Valóban minden rendben volt külön-külön. Miért nem együtt? Mert szavakkal magyarázták el azt, amit látunk, sőt, azt is, amit látnunk kellene, a muzsika is kizárólag illusztrálta azt, amit elmondtak. A mese nem lett volna unalmas, ha elmondták volna, és mesemondás közben szabadon szárnyalhatott volna a fantáziánk. De sajnos, kész képeket, hangokat kaptunk, amelyek ahelyett, hogy felkeltették volna az érdeklődésünket, koloncként csüngtek a történeten. A szavakat egyre nagyobb tehernek éreztük, soknak, fárasztónak, és haragudni kezdtünk rájuk. Haragudni, mert úgy éreztük, lebénítják a bábukat, akik miattuk nem tudnak megmoccanni. Mert a szavak uralják a tárgyakat, amelyek kizárólag a beszéd ritmusára mozdulnak meg. A fej a hangsúlyos szótagokra bólogat és a mondat végén minden áll és mozdulatlan. Sajnos, a szavak miatt kezdtünk el gondolkodni a zenén is.

Mi történt velünk, nézőkkel és a bábukkal? Az első percekben érdekesek voltak, mert az újdonság erejével hatottak. Ameddig volt mit felfedeznünk rajtuk, addig érdeklődtünk irántuk, ám ez nem tartott sokáig, és valójában hamar világossá vált: ez a kapcsolat nagyon egyoldalú. Annyit tudunk meg róluk, amennyit mi önerőből fel tudunk fedezni, ezért hamarosan feladtuk, más irányba terelődött a figyelmünk. A bábu nem lepett meg semmivel, és nem tett izgatottá azzal sem, hogy titkai vannak. Elmondta, mit fog tenni, majd megtette, közben vagy utána magyarázta, minősítette, vagy arról

*Az előadás nem volt hosszú, új volt számára a történet, a szöveget minőségi zene, egységes és igényes látvány egészítette ki, akkor mégis mi volt a bökkenő?*



Még egy lépés, még egy nap nélküled. Forrás: [www.reelisington.com](http://www.reelisington.com)

beszél, mit érez, mit gondol, mit lát. Túl hamar ki- és megismertük. Nem volt eleven a kapcsolatunk. A tárgyak nem tudtak megelevenedni, a halott tárgyak passzivitása minket is passzívvá tett irántuk, ezért ösztönösen kezdtük keresni azt, ami érdekes, ami változik, ami eleven, amihez valóban közünk lehet. Így kezdtünk figyelni az emberre, aki a bábu mellett állt, és idővel már csak a bábosra figyeltünk. Hallgattuk szavait, figyeltük hogyan énekel, hogyan mozgatja a bábukat, miként zenél hangszereivel, éppen az kötött le, ami valójában nem is az előadás része, ami a játékszabály szerint nincs is. A szavak is valahol elvetéltek félúton. Folyamatosan tudatában voltunk annak, hogy egy ember, a bábos mondja őket, és nem a bábu. Erről nem tudtunk elfeledkezni, mi több, bosszantott, hogy folyamatosan vétünk a játékszabály ellen, azzal állunk kapcsolatban, akivel nem kéne. Megszegjük a konvenciót: a bábura kellene figyelnünk, hinnünk kell, hogy ő beszél, de képtelenek voltunk rá. Ám valójában ez a kapcsolat sem létezett, mert elmentünk egymás mellett, bábos és néző. A bábos közölt valamit, és legjobb igyekezete ellenére sem jutott el hozzánk az, amit nekünk szánt. Minél jobban törekedett, hogy eljuttassa hozzánk mondandóját, annál jobban nőtt bennünk az ellenkezés, vagy az érdektelenség, így üzenete annál kevésbé érdekelt. Mert ott volt köztünk egy akadály, a bábu. Köztünk volt, és mint egy idegen ütközőfelület elhárított, más irányba terelt minden felénk irányított ingert, információt. A bábos fokozottabban figyelt ránk, nekünk játszott, mi pedig a bábutól vártuk a figyelmet, őt figyeltük. Mi úgy éreztük, a bábos a bábu és köztünk van, zavaró tényezőként, a bábos pedig akadálnak érezte a bábút a néző fele. Ha csak erre a két különböző helyzetre gondolunk, máris nyilvánvaló, miért nem működik így semmi: fölöslegessé vált a bábu egy bábúszínházi előadásban.



Hallgatlak, mondd! (www.stageandcinema.com)

### A bábu nem lehet a szavak rabja

Egyetlen módja van annak, hogy a bábu hozzánk szóljon: a bábu és annak élete legyen a központban, hogy minden irányból rá irányuljon a koncentrált figyelem. Kérdés az, ha a bábos a bábját élteti, és szeretné, hogy a bábja lépjen kapcsolatba a nézővel, akkor miért szűkíti le a szavak nyelvére a kapcsolattartást? Köztudott tény, hogy emberi kapcsolatainkat 65 százalékban a nem verbális kommunikáció teszi ki. Miért gondolnánk akkor, hogy a bábura erőszakolt nagy mennyiségű szóbeli közlés működhet bábu és néző

**Egyetlen módja van annak, hogy a bábu hozzánk szóljon: a bábu és annak élete legyen a központban, hogy minden irányból rá irányuljon a koncentrált figyelem.**

között? Ha a bábu testbeszédére és a mimikájára koncentrálnak a bábos, akkor szavai is a bábu szavaivá válnak. Így arra is rájön, mennyire egyszerűbb, célravezetőbb a nonverbális kommunikáció, milyen felszabadító erővel hat a beszédére mindaz, amit a mozdulatok irányával, rajzolatával, koreográfiájával, ritmusával és energiájával tud közölni. „Uncsi” a sokat beszélő, vagy csak beszélő bábu, mert nincs szabadsága, szabadság nélkül pedig nincs élvezet, élvezet nélkül nincs játék. Az amúgy műalkotás értékű bábuk alulmaradtak egy szobor vagy egy érdekes tárgy mellett, mert a szavak rabjai voltak, akik zsarnokmód irányítani akarták gondolatainkat, és nem törődtek érzéseinkkel, hiszen ők maguk sem éreztek. „Pedig maga a beszélt nyelv is mutatja, milyen fontos szerepet játszik a kommunikációban a testbeszéd. Íme néhány fordulat a sokból: fenn hordja az orrát, arcizma sem rándul, föllélegzik, vállat von, fel a fejjel, állj sarkadra, állok elébe, seggnyaló. Lehet, hogy egy-egy kitétel megakad az olvasó torkán, mégis kénytelen lesz megvergetni a vállunkat, mert a legtöbb kifejezéstől biztosan tágra nyílik a szeme. Az az ökölszabály, hogy nyakon öntjük a nyelvi fordulatokkal, aztán meglátjuk beadja-e a derekát, vagy hátat fordít az egésznek. Reméljük, teljesen leveszi a lábáról a kínálat, és végül meghajol érveink előtt” – írja Allan Pease a *Testbeszéd enciklopédiája* című könyvében.

Ha egy bábunak nincs saját energiája, ritmusa, nem beszél a teste, a légzése, a légzése, akkor nem érez, nem gondolkodik, nem él. Ha csak beszél az érzéseiről, elmeséli cselekedeteit, akkor eleven kapcsolata sincs bábútársaival. A tekintet pontosságával annak az illúzióját keltjük, hogy a bábu valóban lát. Ha a bábu fején levő két kék gomb pontosan arra irányul, amerre a bábu figyelme irányul, pontosan követi a tekintetével azt, ami iránt érdeklődik, ha előbb meglát valamit, és azután nyúl oda, akkor két ragyogó kék szempárnak látjuk. Ez a tekintet elszomorodhat, vidám lehet, sunyin hunyoroghat, kacsinthat, anélkül, hogy a gombbal bármilyen változás történne. A változás bennünk történik meg akkor, amikor a bábu feje, teste mozdul annak az érzésnek, gondolatnak az energiája és ritmusa szerint, amit már jól ismerünk, hiszen mi, emberek is így működünk. Két egymás mellett álló bábu tekintetével dolgozva egy ismerkedési folyamatot tudunk felépíteni csupán a tekintetek irányán, ritmusán, energiáján változtatva. A mimikás bábukon kívül a bábuk arca maszkyszerű. Éppen ezért a kicsi rezdülések, a pozícióváltások, a szimbólumértékű fejtartások, a mozdulatok, a sztereotípiák mind arra hivatottak, hogy elérjünk: a valójában nem változó bábuarc arcizmai megmozduljanak. A gesztusok (fej, test, végtagok), a testtartás, a bábu érzelmi állapotának külső leképezése. Megfelelő kontextusban használva a lehajtott fej szomorúságra, a felfelé tartott tekintet magabiztosságra, a félretartott fej bizonytalanságra vagy közeledési szándékról beszél. Egy felfelé tartott tenyértől hitelesebben, meggyőzőbben és őszintébben hangozhat el egy replika. Fensőbbiséget, hatalmat sugároz

egy olyan test, amely merevebben, szoborszerűbben mozog, folyamatos mozdulatokkal, mindig picit fentebb irányított tekintettel, mint a többi bábu. A viszonyulásokról, viszonyrendszerekről tudhatunk meg rengeteget a tárgyakhoz és partnerekhez viszonyított távolságon, és azok változásán keresztül. A szavak – félreértés ne essen – nincsenek száműzve a bábszínházból! Nagy segítségünkre lehetnek a még tökéletesebb illúzió megteremtésénél. Főleg, ha metaforikus értelemben használjuk őket, minden esetben kiegészítik, és nem újrafogalmazzák a látottakat. A bábu legkisebb porcikájának is meg kell tudni mozdulnia, a testrészek egymástól függetlenül kell, hogy mozogjanak, mindezeknek pedig a bábos folyamatosan kontrollja alatt kell történniük. Minden véletlen, tehetetlenségi erő által létrehozott mozdulat a bábu tárgyyszerűségére emlékeztet.

### A bábu testbeszéde

A bábu mozgásának az alapja az emberi mozdulat, amelyet jelértékűvé stilizál a bábos. Egy bizonyos testtartás, járás, mozgástempó, energiaszint sokat elárul arról a karakterről, akivel szemben állunk. Ha megfigyeljük egy bábu járását, kiderül, hogy technikailag három mozdulat áll a bábos rendelkezésére, ezekből kialakíthatja bábuja járását:

1. vízszintes haladó mozdulat A-ból B-be
2. le-fel mozdulatok (a lépések illúziója)
3. a bábu tengelye körüli csavaró mozdulatok (jobb és bal láb váltakozása)

A bábu és a tér technikai lehetőségei, a helyzet és a karakter függvényében lehet adagolni ezeket a mozdulatokat. Egy karót nyelt büszke királynő esetében az sem gond, ha a második és harmadik mozdulatot kiiktatjuk, és fenségesen siklik egyik pontból a másikba. Egy virgonc nyúlfióka le-fel mozgatva ugrálhat páros lábbal, de a harmadik csavaró mozdulatot is alkalmazva, egyik lábáról a másikra is szökdecselhet. A ravasz róka tengelykörüli mozdulatainak íve viszont nagyon hangsúlyosak, eltúlozottak lehetnek, a le-fel mozdulatok pedig alig észrevétlenül osztják lépésekre a haladó mozgást, így bújhat a többi szereplő bőre alá észrevétlenül.

*A bábu mozgásának az alapja az emberi mozdulat, amelyet jelértékűvé stilizál a bábos. Egy bizonyos testtartás, járás, mozgástempó, energiaszint sokat elárul arról a karakterről, akivel szemben állunk.*

A bábu légzése érzelmi állapotáról árulkodik. A kapkodott, egyenlőtlen légzés nyugtalanságot sugall, az egyenletes nyugalmat. Ha elakad a lélegzete, akkor tudjuk, hogy erős érzelmi sokk alatt áll, ha kifújja magát, megkönnyebbül. Ha mondandója előtt mély lélegzetet vesz, akkor azt is tudjuk, mit gondol, érez, miért szólal meg. Ha egy szuszra beszél, vagy kapkodja a levegőt, ha piheg, vagy kifúj-befúj cselekvés előtt, akkor is sok minden válik világossá számunkra. Éppen ezért a bábos különösen izgalmasan bánhat a bábu légzésével, ami tulajdonképp nem más, mint az ő légzése felnagyítva, és továbbítva a bábunak. A bábjátékos testének elevennek kell lennie, miközben a bábját mozgatja, minden inger a testén keresztül halad át, és a bábuban teljesedik ki. Együtt lélegzik bábójával (a több bábos által mozgatott bábuk

esetében az összes mozgatóra értendő ez), folyamatosan gondolkodik és érez, a bábu pedig mindezt fizikai jelenlétével, tekintetével, mozgásával, légzésével és beszédmódjával közvetíti a néző fele.

A bábu és az ember kapcsolata ősrégi kapcsolat, amelyet nem kell kitalálni, csak életben kell tartani. Erről így beszélt Kosztolányi Dezső a Teatro dei Piccoli budapesti bemutató-előadásán: „Ha egy szobába toppanunk, melynek díványán baba ül, úgy érezzük, hogy nem vagyunk egészen egyedül. Őseinket kísérte minden koron át. A katakombákban épp úgy ráakadunk, mint ma, a villannyal világított gépkocsik falain. Hiszünk benne, ugyanazzal a játszi csökönös csecsemő-ravaszszággal, akár az ősemlék.



Viszlát, holnap reggel! Henning János felvétele

E rejtett, alamuszi hit nélkül nem is tudnók megmagyarázni, miért hat ránk oly elemi varázssal a bábszínház, melyben a kis figurák – halhatatlanságunk e bálványkái és fétiskéi – a szó szoros értelmében életre kelnek, beszélnek és dalolnak. Ez a színház régibb bármelyik kőszínháznál. Gyermekkorában vele játszadozott az emberiség. Az olaszok hozzák ide, a játékos, latinfajta, melyet a leggyermekebbnek tartom s ezért a legemberebbnek. Valaha serdülő leányaik Vénusz istennőnek áldozták föl babáikat. Azóta a századok során a báb csodálatos, szerves fejlődést tett nálunk. Pupazzo-iknak, fantaccino-iknak, burattini-iknek szinte nemesi levelük van. Ezt még a pogány korban állították ki, de becsülettel megtartották a keresztény középkorban is s most Vittorio Podrecca, az új varázsló ver rá aranypecsétet. Figyelmükbe ajánlom ezeket a bábokat. Sok tekintetben különbek az embereknél. Gyarlóak, suták, de ez a művészet gyarlósága, sutasága, mely nem tűri a kikerekítetten-készet. A húsvér színész, aki a színpadon ágál, gyakran kiábrándít, nagyon is kirajzolt, hangsúlyozott emberi voltával gúzsba köti képzeletemet. Itt szabadon csaponghat fantáziám, mint mikor ott-hon a szobámban meséket olvasok, s az ablakokba kedvem szerint vízlatos figurákat álmodok. Másik kiváló tulajdonságuk ezeknek a báboknak, hogy nem élnek. Ennél fogva mindentől függetlenül jelképezhetik az életet. Sem irigységet, sem féltékenységet nem keltenek. Korlátlanul adhatjuk át magunkat lelkesedésünknek. Ha pedig túlon túl nagy művészeknek tartjuk őket, jusson eszünkbe az, hogy a legnagyobb közülük legföljebb egy méter s vigasztalódjunk a tudattal, hogy mi valamennyien nagyobbak vagyunk náluk egypár arasszal.”

Laczkó Vass Róbert

# Nyitott szemmel XI.

## Himalája családi vállalkozásban

### 2. rész

...az első impulzus a por, a szemét és a fertő volt. Szinte sokkolt, amikor kiléptünk a reptér épületéből, hogy Katmanduban mekkora a zajszint, mennyi füstöt és kipufogógázt kell belélegezni.

A túrázás fogalmáról mindannyiunknak más-más jut az eszébe: könnyedén teljesíthető kirándulás, városnéző gyalogtúra, természetjárás – vagy éppen alpesi környezetben zajló, bakancsot és állóképességet egyaránt próbára tevő magashegyi túra. Ez utóbbinak hódol a kolozsvári Bánhegyesy-család, amelynek valamennyi tagja kipróbálta már magát a hegyoldalak peremén vezető útvonalakon, párkányszerű ösvényeken, sziklákat kerülgetve, hogy a meredek emelkedőkön felkapaszkodva semmihez sem fogható élményekkel gazdagodjanak a „vékony levegőn”. Apával és lányával, Bánhegyesy Csabával és Bánhegyesy Nóra Orsolyával egy kötet formájában is lapozgatható túranapló kapcsán fejtettük meg a magashegyi kalandozások rejtelmét, az EMKE Györkös Mányi Albert Emlékházában 2013 februárjában folytatott beszélgetésünk alkalmával.

Laczkó Vass Róbert: Magashegyi túrátok origója Nepálban az ország



Függőhíd Chiruwa-ban

fővárosa és egyben legnépesebb települése, Katmandu volt. Körkérdésünkre, melyben arra kértük a hallgatóságot, hogy tippeljék meg a város lélekszámát, sokmilliós nagyságrendű válaszokat kaptunk. Az emberek tudatában úgy él ez a dél-ázsiai agglomeráció, mint egy, a környező metropoliszokkal azonos léptékű település. Ezzel szemben Katmandu lakossága kevesebb mint egymillió, elővárosával együtt sem nagyobb egy átlagos közép-európai fővárosnál. Az építkezés jellegéből adódóan viszont hatalmas az alapterülete, a város látképébe csak alig rondítanak bele szertelen léptékű toronyházak. Feltételezem, hogy nem volt könnyű megszokni azt a légkört, amit ez a jellegzetes ázsiai nagyváros áraszt. Amikor egzotikus országba látogat, valljuk be: az az európai ember kényszerképzete, hogy minden ragad, kétpercenként kell kezet mosnia. A levegőnek „tartalma” van, szinte mellbe vágja az embert: virágillat, kipufogógáz, hűgyszag, fülledt és párás erjedés, a föld lélegzete keveredik benne. Pillanatig sem volt az az érzésetek, hogy rossz helyre keveredtetek?

Bánhegyesy Csaba: De igen, az első impulzus a por, a szemét és a fertő volt. Szinte sokkolt, amikor kiléptünk a reptér épületéből, hogy Katmanduban mekkora a zajszint, mennyi füstöt és kipufogógázt kell belélegezni. Szörnyen szennyezett a levegő, Kolozsváron az összes forgalommal együtt is érezni, mennyivel élhetőbb itt minden.

LVR: Hogyan reagál a nagyvárosi szennyezettség mértékére az utazó, aki nem csak Nepálban, de Ázsiában is először jár?

Bánhegyesy Nóra Orsolya: Furcsának és ijesztőnek találtam, hogy az emberek maszkot viseltek vagy kendőt kötöttek az orruk, szájuk elé. Vajon mit lélegezhetnek be akkor én? Visszafordulni



Ma már a szerzetesek is mobiloznak

azonban már nem lehetett, ott voltunk és kész, hozzá kellett szokni.

**BCs:** Mégis árnyalja a képet, hogy Katmandu nagyon közel van a Himalájához, ahol rendkívül tiszta a levegő, ahonnan tiszta vizek fakadnak. Ha Katmanduban teszed rá a kezed valamire, nem érzed, hogy ragad, Indiában azonban – főként Delhiben – már nagyon messze vagyunk a magas hegyek tisztaságától. Álltunk a zuhany alatt a kötelező esti mosakodásnál, és azt éreztük: a víz is ragad. Aki megfordult Indiában, pontosan tudja, hogy ebben a kontinensnyi országban, ahol egymilliárd-kétszázmillió ember él, milyen óriási probléma a köztisztaság és a víz.

**Bőven van látnivaló: négy-ötszáz éves templomok, fából faragottak, némelyikük Ázsiában is egyedülálló, rendkívül szépek. Amennyit lehetett, meglátogattunk.**

**LVR: Delhiből magam is hoztam egy furcsa szuvenírt: egy hosszú szárú nadrágot, amelynek alsó, háromujjnyi anyagába annyira beleévedt az utcák mocska, hogy semmiféle mosószerrel és mosási praktikával nem lehet kitisztítani. Ma is őrzöm, mint jellegzetességét ennek az amúgy fantasztikus szocio-kulturális konglomerátumnak, amelyet India jelent. Nepál nagyon emlékeztet Indiára, mégis egészen más kultúrtáj, és ez a Himalájának köszönhető. Gondolom, Katmandunak is megvannak a maga sajátosságai. Mennyi időt töltöttetek ott?**

**BCs:** Csak annyit, amennyi föltétlen szükséges volt, nagyjából két és fél napot. Az első nap egy kicsit a pihenésé is volt, hiszen egész napos fásasztó repülés után voltunk, aztán azonnal fölvetjük a kapcsolatot az irodával, amely számunkra az idegenvezetőt biztosította, hiszen a Kancsendzönga Természetvédelmi Területre kísérő nélkül nem szabad bemenni. Magashegyi túránk útvonala nem tartozik a népszerű turista-övezetek közé, nincs tehát „kiépítve”, az idegenvezető nem csak kötelező, de hasznos is!

**LVR: Katmanduból mennyit lát és ért meg az ember két és fél nap alatt?**

**BNO:** Bőven van látnivaló: négy-ötszáz éves templomok, fából faragottak, némelyikük Ázsiában is egyedülálló,

rendkívül szépek. Amennyit lehetett, meglátogattunk. Különleges élmény a Majom-templom, a Boudhanath sztúpa, az egész Durbar tér. Gyakorlatilag végigrohantunk a városban a nagy távolságok miatt. Katmandu belvárosa valóságos labirintus, millió utca keresztül-kasul, tele üzletekkel. Napközben sem volt könnyű kideríteni, merre vagyunk éppen a szállásunktól, és egy alkalommal szépen el is tévedtünk.

**BCs:** Ottani idő szerint este 9 óra körül beültünk egy internet-kávézóba, hogy rendezzük, amit kell, és tudassuk az otthoniakkal: jól vagyunk. Talán szűk óra telhetett el, amire kijöttünk, ám közben teljesen megváltozott az utcakép: az üzletek bezártak, mindenütt rács volt a kirakatok helyén, semmi viszonyítási pont, hogy melyik üzlet után fordultunk jobbra, melyik előtt balra. Fogalmunk sem volt, merre kell menni. Bevallom, egy picit megijedtem. Szerencsénkre akadt egy riksa, amelyre felültünk, és mondtuk, melyik szállodához vigyen. Az volt az érzésem, teljesen más irányba halad. Ez már a pánik-közeli állapot volt, a sikátorokban ugyanis esélyem sem volt tájékozódni. Magyarázni kezdtem, hogy az amerikai nagykövetség irányába menjen, az egy közismert pont a városban, így ellenőrizni tudtam az irányt, és szerencsésen megérkeztünk.

**LVR: Gyakori közlekedési eszköz Katmanduban a riksa?**

**BCs:** A belvárosban igen, rövidebb távon használják. Egy kilométernyit mehetsz kb. 20-40 rúpiáért, ami nagyjából ugyanennyi euró-centben. Nagyobb távon mi is taxiba ültünk, amolyan makettszerű pici autóba, szintén olcsó, így ezzel oldottuk meg a látogatást a város szélén lévő templomokba és vissza. Leginkább azonban gyalogoltunk.

**LVR: Számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a gyanútlan turistát olyan helyre szállítják, ahonnan megkopasztva kerül elő? Egyáltalán: veszélyes városnak számít Katmandu?**

**BCs:** Nem hinném, Nepálban a közbiztonság viszonylag jó. Persze vannak nemkívánatos esetek. Az öcsémmel történt 2005-ben – akkor Nepál még királyság volt –, hogy járták az ösvényt a hegyekben, és egyszerűen csak fegyveres útonállók vették körül őket. Pénzt követeltek, de furcsamód elismervényt is kaptak cserébe azzal a megjegyzéssel, hogy ha más is megállítaná őket a továbbiakban, mutassák fel a papirost, és mehetnek tovább. Nekünk is volt hasonló esetünk: az útvonalunkon volt egy rövidítési lehetőség, egy kétezres méteres hágó, amely azonban egy kétes közbiztonságú területen vezetett át. A kísérőnk előre figyelmeztetett, hogy a pénzünket osszuk szét kisebb összegekre, és különféle helyekre rejtjük el. Nem bántuk meg, hogy így cselekedtünk. Ahogyan ereszkedtünk lefele, az első faluban megállítottak a bozótvasgató késekkel, úgynevezett khukurikkal felfegyverezett gyermekek. Nyilván pénzt akartak. Csak körömvágó lévén nálunk, tárgyalni kellett, és kiderült, hogy nevetséges összeget kérnek, nagyjából két eurónyit. Szimuláltunk egy tanácskozást, hogy adjunk, ne adjunk, aztán gyorsan odaadtuk nekik az összeget. Nyugtát persze nem kaptunk. Egy darabig kiabáltak utánunk, mert kevesellni kezdték az összeget, mi viszont örültünk, hogy olcsón megúsztuk a dolgot.

**LVR: Hogyan jutottatok el Katmanduból a túra kiindulópontjái? Viszontagságos a nepáli közúti közlekedés?**

**BNO:** Leginkább fásasztó. Busszal utazni Nepálban olyan, mintha harci bevetés lenne az ember. Keskeny ülőhelyek vannak az autóbuszokon, a kényelmet csak egy vékony párna jelenti. Kegyetlen érzés, hiszen minden porcikádat összevissza rázza a buszozás. Persze zsúfolásig telve volt a jármű, a sofőr pedig taposta a gázt a kátyús, gödrös utakon. Az első ilyen buszozás 22 órát tartott.

**LVR: Idegenekkel összezárva kényelmes helyen is feszélyezve érzi magát az ember. Vannak bizonyos élettani szükségletek, amelyeket respektálni kell...!**

BCs: Nyilván készülünk a hosszabb utazásokra, mégpedig azzal, hogy módszeresen lelassítjuk a fiziológiánkat. Nagyon kevés vizet fogyasztunk, épp annyit, hogy ne haljunk szomjan. Tudatában vagyunk, hogy nem lehet ügyes-bajos dolgainkat akárhol, akármikor elvégezni, ezért egy-két kekszen kívül élelmet sem viszünk magunkkal. Négy-öt órányi buszozás után azért muszáj megállni, ilyenkor felsorakoznak a férfiak és nők az út mellett, és mindenki végzi a dolgát, senkinek nincs szégyenérzete. Bizarr látvány.

**LVR: A természet koedukált, ha pedig menni kell, akkor menni kell...**

BCs: Az igazi megpróbáltatást azonban, ami a busz belsejében éri az utast, nem lehet elmesélni, azt átélni kell. Katonakoromban voltam, tudom tehát, milyen élmény a harcokosi. Az sem fogható egy nepáli buszozáshoz. Kifejezetten jólesik, ha már nincs férőhely a buszon, csak a tetején, a csomagtartón. Így is utaztunk 40 kilométernyit: ha jön a drót, a fejeket lehajtani!

**LVR: Gondolom, az autóbusz tetejéről nem volt egyszerű multság fényképezni, videózni...**

BNO: Dülöngéltünk jobbra-balra, néztünk le a szakadékok mélyére, amelyek mellett elmentünk, elég félelmetes látvány volt. Ám vannak előnyei is a csomagtartón utazásnak: teljesen más perspektívából látod a környezetet, mint odabentől, nem beszélve a friss, hegyi levegőről, amely akkor is kellemesebb a bentinél, ha közben a jármű felkavarja a port.



Szent emberek, a sadhu-k

**LVR: Honnan kezdődik a magashegyi gyaloglás, és ez mennyiben jelent közvetlen kapcsolatot az ott élő népcsoportokkal?**

BCs: Célállomásunk egy kisváros volt, ahol véget érnek a kerekeken járható utak. Itt egy éjszaka alatt kipihentük magunkat, a következő napon pedig vettük a hátizsákot, és nekimentünk a hegynek. Orsolya képein és videóin szépen nyomon követhető, hogyan változik a kultúrtáj. A hindu vallású közösségek elmaradnak, és ahogyan haladunk fölfelé, egyre inkább a buddhizmus a jellemző a magas hegyvidékre. A buddhisták a tibeti kultúrához állnak közelebb. Szubjektív észrevétel az, amit megfogalmazok, de mintha takarosabbak lennének a hegyvidékiek. Ennek bizonyára köze van az élettérhez is, amelyben élnek, hiszen sokkal tisztább és vonzóbb a hangulata, mint a lenti zsúfoltságé. Kommunikálni

kísérőnk segített, akivel bő három hétig össze voltunk kötve. Nevének kezdőbetűi alapján KC-nek, azaz Keszinek szólítottuk. Beszélte a helyi nyelveket, vele pedig angolul folyt a kommunikáció.

**Ahogyan ereszkedtünk lefele, az első faluban megállítottak a bozótívágó késekkel, úgynevezett khukurikkal felfegyverkezett útonálló gyermekek.**

**Nyilván pénzt akartak. Csak körömvágó lévén nálunk, tárgyalni kellett...**

**LVR: Mennyire fontos egy számotokra idegen országban zajló magashegyi túránál, hogy kísérőt béreljete? Közelebb hozza a túrázókhöz az estéről estére szállást adó hegylakókat, ha nem kézzel-lábbal mutogatnak egymásnak, hanem van, aki az anyanyelvükön szólítja meg őket?**

BCs: Nagyobb túráink közül tulajdonképpen ennél az egy-nél volt kötelező idegenvezetőt fogadni. Más vidékeken a vendéglátók általában beszélnek az angol nyelvet, az Everestre például idegenvezető nélkül is nyugodtan lehetne menni. Ezen az útvonalon azonban kevésbé vannak berendezkedve a vendégfogadásra. Talán csak egy-két helyen tudtak vendégszobát felajánlani számunka, egyébként a családok saját étletterében kaptunk szállást. A vendégszobát is úgy kell elképzelni, mint egy fából készült, alacsony, vékony falú és újságpapírral tapétázott, ketrecszerű valamit.

**LVR: Nem éppen luxusturizmus...**

BNO: De rettegni sem kell tőle. Mindig tudtuk, hogy lesz fedél a fejünk felett, hiszen ezért is volt velünk az idegenvezetőnk.

**LVR: Bármennyire csigaház egy hátizsák, egy hetekig tartó magashegyi túra idejére nem lehet önerőből megoldani az ellátást. Sokba kerül több ezer méter magasan beszerezni a napi szükségleti cikkeket?**

BCs: Jelképes összegekről beszélünk, hiszen a szállás egy-egy éjszakára nagyjából egy európai nepáli rúpiába került. A vendéglátóknak nyilván megéri, mert ha náluk eszünk – és hol ennénk máshol? –, az ottani árviszonyokhoz képest kissé drágábban kapunk reggelit, vacsorát.

**LVR: Mi a menü?**

BNO: Ugyanazt esszük és isszuk, amit ők. Ilyen például a dal bhat, ami sok rizsből és keserű reteklevélből áll, csípős szószokat is adnak hozzá. Ettem már ízletesebb ételeket is, de odafent nemigen van más. A chapati lapos, lepényszerű kenyér, és meg is figyelhettük, hogyan készül: tenyérrel lapítgatják, aztán ráteszik a tűzhelyre. Zsíros csöröge-féleséget is ettünk, attól viszont össze is ragad az európai ember gyomra. Volt még kera, vagyis havasi banán, ami sokkal kisebb, mint amit mi ismerünk, éretlennek is látszik, de nem az, és nagyon finom.

BCs: Sör is volt, és kóla is, mert az olajos csöröge-féleségtől bizony elrontottuk a gyomrunk. Ha ötnapos olajat eszünk hidegen, akkor a hatás nem marad el, és egy gyomorrontás után az ember bizalmatlanná válik minden hegyi edellel szemben. Pszichés okai is vannak tehát, hogy a kóla meg a sör marad a megbízható, mert főzve és dugaszolva van, ráadásul helyre is hozza az embert, és ez fantasztikus érzés egy napi kényszerpihenő után. Megjegyzem: itthon amúgy soha, sehol nem iszunk kólát.

**LVR: Az is lehet kaland, ha föl kell kapaszkodni a Himalájába, hogy kólát igyon az ember. De hogy kerül oda, és mennyibe kerül a kóla négy-ötezer méter magasan?**

BCS: Egyszerűen felviszik a hátukon. Mindent háton visznek fel: betonvasat, felgöngyölt háztetőt, mindenféle építőanyagot. A kólát is, ami semmivel sem drágább, mint odalent.

**LVR: A kóla valóban fertőtlenítőszer hírében áll, hiszen eredményesen „megborotválja” belülről a zsigereket, ám az egészséges folyadékpótlás tekintetében szóba sem jöhet. Marad a víz, és az nem mindenhol iható...**

BCS: Aki gyalogtúrázik, pontosan tudja, mennyivel több vizet fogyaszt ilyenkor az ember, mint amúgy általában. Mindenki cipel magával vizet a hátzskáiban, abban pedig ott csillog az ezüstszínű fertőtlenítő pasztilla. Ha teaház akadt az utunkba, nyilván teát ittunk, ezzel pedig helyzetbe hoztuk az ottani embereket és magunkat is, hiszen a tea felüdít – és csírátlan a főzés miatt. Az iható víz korántsem hiánycikk a hegyekben: ahol elmaradnak a teaházak, ott már van, mit inni. Félnap járásoként persze palackozott vizet is vásárolhattunk volna más egyebek mellett, de nem nagyon volt értelme, hiszen többek között attól érdekes egy ilyen túra, hogy a táplálékunk az ott élő emberekéhez hasonlatos. Nem nagy az energiaértéke, hiszen fejenként öt kilóval könnyebben érkezünk haza, mint ahogyan elmentünk, de senki sem bánja, ha élményekkel gazdagodva veszíti el a túlsúlyának egy részét.

**LVR: Orsolya naplóját olvasva gyakran találkoztam a hajmosás bonyodalmainak a leírásával. Miért kell olyan gyakran haját mosni a Himalájában?**

BNO: Egyszerű a magyarázat: meneteltünk naphosszat párás levegőn, sűrű ködben, porban, izzadságban, mindez pedig letapad az ember fejére. Úgy éreztem, szuszogni sem tudok, ha nem moshatom meg a hajamat. A lélegzést más is nehezítette, hiszen a klíma változása miatt előbb bedugult, aztán folyni kezdett az orrom, hamarosan a torkom is fájt, egy kicsit le is gyengültem. A magas hegyvidék azonban jóteknony hatással van az egészségre: hamar elfelejti az ember, hogy baja van, és meg is szűnik a nyavalyája.



Életkép az autóbussz tetejéről. Bánhegyesy Nóra Orsolya felvételei

**LVR: Egy idegen országban zajló magashegyi gyalogtúra kapcsán számolni kell annak a lehetőségével is, hogy komolyabb egészségügyi problémák merülnek fel, netán bal esetet szenved valaki a csapatból. Föl lehet az ilyesmire kelőképpen készülni?**

BCS: Ez a legnagyobb kihívásunk. Onnan már nem lehet tíz perc alatt hazaugrani Kolozsvárra, hogy orvoshoz szaladjon az ember. Olyan ösvényeken és utakon kalandozunk, ahová hordágyat sem lehetne felvinni, mentőkocsi szóba sem jöhet, legfeljebb egy helikopter. Nagyon oda kell figyelnie mindenkinek, hová lép, mert egy banális bokaficam is óriási gondot jelent. Az erőnlétet folyamatosan kontrollálni kell, minden csapattagnak kiváló formában kell lennie, bármilyen felmerülő problémát azonnal orvosolni kell. Sokat

*...fejenként öt kilóval könnyebben érkezünk haza, mint ahogyan elmentünk, de senki sem bánja, ha élményekkel gazdagodva veszíti el a túlsúlyának egy részét.*

számít a korábbi tapasztalat, az ügyesség, a célirányos felkészülés, a józan ítélőképesség. Ezzel együtt is érik az embert meglepetések. Volt olyan eset, hogy Orsolya egyetlen másodperc alatt eltűnt a szemünk elől. Egy keskeny kis földgáton gyalogoltunk, melynek a bal oldalán egy másfél-két méteres hasadék volt, és egy szempillantás alatt a cipőnk mellett volt az arca. Ketten az öcsémmel is nehezen tudtuk kibájni a hasadékból. Az ilyesmi persze nem számít életveszélynek, de ha olyan helyen kell átgyalogolnod, ahol egy hidegvízű, bő hozamú, sebes folyású hegyi folyó már alámosta a meزsgyét, ott bizony mindenkit elfog egy kicsit a félelem. Ez egy olyan szakasz volt az útvonalunkon, amelyről azóta álmodni is szoktam, és olyankor kiráz a hideg. Jóval feljebb, négyezer méter környékén az egyik ösvény úgy haladt, hogy a jobb oldalunkon csak egy három-négyszáz méteres nagy semmi-ben és a szabadesésben lehetett gondolkodni. Az sem volt kellemes élmény.

**LVR: Ilyen körülmények között a hajmosás, amiről az imént szó esett, szinte luxusnak számít. Engem azonban érdekel, hogyan lehet megoldani az alapvető tisztálkodási szükségleteket. Itthon, a fürdőszobában melegvízű forrás fakad a falból, zakatol a mosógép, odafent viszont a legfontosabb szempont, hogy mosakodás közben ne fájzon meg az ember...**

BNO: Egy vödörnyi langyos vízzel négy embernek is meg kell tudni mosakodni, sőt: le kell tudni zuhanyozni. Ebbe a hajmosás is beletartozik. Idehaza én sem mosok haját naponta, de ott valahogy kétszer annyira fontos lett a tetőtől talpig való tisztálkodás, még akkor is, ha csak hideg víz állt rendelkezésre. Ugyanez érvényes a mosásra is. A tartalék fontos szempont, a legszükségesebb váltóruhák nagyon jól jönnek, de amint lehetőség volt, mindent át is mostunk.

**LVR: Nem érzi magát odafent az ember nagyon távol a civilizációs beidegződésektől?**

BNO: A legérdekesebb az, hogy kiderül: vannak olyan dolgok is, amelyek miatt jó egy kicsit eltávolodni attól, amit mi civilizációnak ismerünk. Az ember jól érezheti magát a hegyek között is, függetlenül attól, hogy csak két liter vízben lehet megmosakodni.

(Folytatjuk)



Killyéni András

# Akadémikus sportolók, sportoló akadémikusok

**A** kolozsvári modern sportélet a 19. század elején kezdett kibontakozni olyan személyiségek révén, mint Bölöni Farkas Sándor, gróf Kendeffy Ádám vagy báró Wesselényi Miklós és mások. Közülük a legjelentősebb munkásság Bölöni Farkas Sándor nevéhez fűződik.

A kolozsvári sport múltjában számos olyan példát találunk, amely azt bizonyítja, hogy a tudomány és a sport terén egyaránt lehet maradandót alkotni. Számos tudósról feljegyezték, hogy egy életen keresztül hódolt a kérekpározásnak, vagy a természetjárás elkötelezett híve volt. Ám találunk közöttük olyanokat, akik a sport teljes elkötelezettjeiként aktív szerepet vállaltak egy-egy sportág meghonosodásában, és a legmagasabb szinten űztek azt, vagy akik sportvezetőként, szervezőként, támogatóként hozzájárultak a testkultúra népszerűsítéséhez. Jelen tanulmány – anélkül, hogy a teljességre törekedne – azoknak a Kolozsváron is tevékenykedő tudósoknak állít emléket, akiket a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) tagjai közé választott, és akik a kolozsvári sportéletben is maradandót alkottak.

## A kolozsvári sportélet kialakulásának időszakában

A kolozsvári modern sportélet a 19. század elején kezdett kibontakozni olyan személyiségek révén, mint Bölöni Farkas Sándor, gróf Kendeffy Ádám vagy báró Wesselényi Miklós és mások. Közülük a legjelentősebb munkásság Bölöni Farkas Sándor nevéhez fűződik, a fiatalon elhunyt köznemeshez, aki néhány év alatt többet tett Kolozsvárért, mint mások egy életen keresztül. Az 1795. december 14-én Bölönben született ifjút szülei a kolozsvári unitárius tanodában taníttatták, ahol életre szóló tudást gyűjtött. A jogi képzés elvégzése után Pesten vizsgát tett osztrák polgári törvénykönyv és perrendtartásból, majd a Kolozsváron székelő Erdélyi Kormányshézen vállalt állást. 1830-ban Gróf Bélydy Ferencsel hosszú útra indult, melynek során bejárta Németországot, Belgiumot, Nagy-Britanniát és Írországot, valamint az



Bölöni Farkas Sándor (1795–1842)

Egyesült Államokat. Világjárásáról úti naplót készített, amelyben az elmaradt Magyarországot bírálta. *Utazás Észak-Amerikában* című munkája az akadémikusok sorába emelte, de igazi érdeme az, hogy nem csak bírált, hanem cselekedett, alkotott is: az erdélyi művészeti mozgalom egyik vezető egyénisége volt, oroszlánrészt vállalt a kolozsvári kaszinó megalapításában, újságot alapított, élete utolsó éveiben pedig Erdély történetével foglalkozott. 1842. február 3-án hunyt el, a Házsongárdi temetőben nyugszik.

Farkas Sándor óriási munkát fejtett ki a sportélet terén is. Elsősorban neki köszönhető a kolozsvári viadaliskola megalapítása. 1818-ban nyitotta meg vívótermét a Redout egyik helyiségében (a mai Néprajzi Múzeum épülete) Gaetano Biasini vívómester, akinek sikerült hamarosan megszerettetnie a vívást az arisztokrata ifjúsággal. Kezdetben az intézet csupán az arisztokrata ifjak számára volt látogatható, amikor azonban Bölöni Farkas felismerte a vívóda sikerét, közbenjárására 1824-től

az intézet nyilvános lett, megnyitva kapuit a szegényebb, de tehetséges ifjak előtt is. A nyilvános vívóintézet megnyitása fontos siker volt a kolozsváriak számára, hiszen egy évvel megelőzte a pesti, Széchenyi István által alapított Nemzeti Vívóiskola megnyitóját. A kolozsvári vívómester Gaetano Biasini volt. Bölöni Farkas Sándor érdeme az is, hogy 1834-ben pesti példára az intézet részvénytársasággá alakult. 400 rénes forint értékű részvényeket bocsátottak ki, melyeket a 26 alapító köznemes vásárolt meg. A befolyt összeget – 10 400 forintot – banki letétbe helyezték, az éves kamatból fizették a vívómestert, valamint rendszeresen újították a felszerelést. Emellett minden alapító ajánlhatott egy fiatal, szegény diákot, aki ingyen tanulhatott vívni, így 1834-től húsz tehetséges ifjú részesült az intézet ösztöndíjában.

A Bölöni Farkas által szerkesztett alapszabályból megtudhattuk, hogy „a Kolozsvártt folyamatban levő nemzeti vívó-iskola állandó alapítására ígérek, és fizetni tartozom 400, azaz négyszáz rforintokat ezüstpénzben; ezen alapítványommal főképpen oda célozván, hogy a vívó-iskola Kolozsvártt örökre alapíttassék s annak hasznában azok is részesedhessenek, kiknek vagyonebéli helyhezetek nem engedi, hogy az intézetbe mint alapítók vagy részvényesek beléphessenek. Mire nézve mihelyt e célra több alapítók is legalább 10 000 forint alapítványt aláírnak, s ennek esztendei 600 rforint kamatjával az intézet állandó folyamatja bátorságosítva leszen, hatalmában álljon a vívó-iskola igazgatóságának esztendőnként 20 ifjat nevezni ki, kik az intézetben ingyen tanulhassanak; fő szabályul tartván maga előtt az igazgatóság, hogy az olyatén vagyontalan kiválasztandó ifjak mindenek felett magyarul tudjanak s ismeretes jó erkölcsűek legyenek.”

Az alapítók között gróf Kendeffy Ádám, báró Jósika Lajos és Wesselényi

**Bölöni Farkas és báró Wesselényi a magyar kultúra két kiemelkedő egyénisége volt, hozzájárulásuk a magyar és főként a kolozsvári sportélet fejlődéséhez felbecsülhetetlen.**



Wesselényi Miklós (1796–1851)

Miklós mellett olyan neves személyiségeket találunk, mint gróf Bethlen Domokos, Erdély egyik leggazdagabb nemese, az utolsó iktári Bethlen gróf, vagy gróf Mikes János, az erdélyi művészeti élet egyik vezéralakja. Az iskolában az oktatás a tanulók részére déli 12 órakor volt, főurak jelenlétében. „A mint Biasini ajkán az en garde elhangzott, a helyzet komolysága minden arcra kiült. Villámgyorsan folyt minden. S csak mikor a pour la dame elhangzott, nyerte vissza minden arc kedélyét.”

A sport akkoriban báró Wesselényi Miklós körül szerveződött. Wesselényi gyakran tartózkodott Kolozsváron, ahol szívesen vívott barátaival, Biasinivel, Bölöni Farkassal vagy Kendeffyvel. Emellett a fiatalok példaképe volt, hiszen Magyarország leghíresebb sportolóját tisztelték benne, mindenki csodálta erejét. Ifj. Wesselényi Miklós báró 1796. december 30-án született Zsibón. 1821-22-ben elutazott gróf Széchenyi Istvánnal Franciaországba és Angliába. Itt számos sportot űzött: vívott, megtanulta az ökölvívást, emellett lóversenyeken és piacokon tanulmányozta a különböző fajokat.

Jóllehet Wesselényi Magyarország elismert és köztisztületben álló személyisége volt, az 1830-as évek végén perbe fogták s elítélték. Amikor azonban az 1839-es árvíz idején számos embert kimentett a vízből, nemzeti hőssé vált. Sajnos, idővel látása fokozatosan romlott, ezért visszahúzódottan élt 1851. április 21-én bekövetkezett haláláig.

Bölöni Farkas és báró Wesselényi a magyar kultúra két kiemelkedő egyénisége volt, hozzájárulásuk a magyar

és főként a kolozsvári sportélet fejlődéséhez felbecsülhetetlen. Céljaik megvalósításához szükség volt az erdélyi nemesség anyagi támogatására is. Egy ilyen fiatal erdélyi nemes volt gr. Teleki Domokos (Marosvásárhely, 1810. április 1. – Kolozsvár, 1876. május 1.) is, aki a Viadaliskola 1834-es alapításakor anyagi áldozatot hozott a sport érdekében. Gr. Teleki Domokos Erdély egyik híres nemesi családjából származott. A pesti egyetemen tanult jogot, itt került kapcsolatba Széchenyi Istvánnal. A reformtörekvések híveként bekapcsolódott az erdélyi és magyarországi politikai küzdelmekbe, cikkeit a *Pesti Hírlap* és az *Erdélyi Híradó* is közölte. 1848-49-ben egyrészt betegsége, másrészt a forradalom ellenzése miatt visszavonult a közélettől, a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár kéziratos anyagát rendezte. Az MTA tagja (I. 1836, ig. 1855, t. 1861), 1861-től a főrendház, 1865-1875 között pedig az Országgyűlés tagja volt.

#### A dualizmus kori Kolozsváron

Az 1848-49-es forradalom bukása viszszaesést jelentett a kolozsvári sport szempontjából, hiszen a császári vezetés veszélyt látott a szervezett sportéletben. A fellendülést az 1867-es kiegyezés jelentette, amikor megindulhatott a szervezkedés, az egyesületek alapítása, a különböző sportok népszerűsítése, valamint szervezett körülmények között történő gyakorlása.

**A kiegyezést követő években bécsi és budapesti hatásra a korcsolyázás hamar elterjedt a kolozsvári polgárok körében.**

A kiegyezést követő években bécsi és budapesti hatásra a korcsolyázás hamar elterjedt a kolozsvári polgárok körében. 1872-től a Kolozsvári Korcsolyázó Egylet (KKE) szervezésében bonyolították le a bálákat, versenyeket, szervezett eseményeket. A helyi zenekarokat felkérve, a korcsolyázó egylet vonzó hangulatot biztosított, a rendezvényeken résztvevők száma pedig egyre nőtt. A korcsolyázók büszkékké váltak, hogy a rendezvényeken rendszeresen korcsolyáztak az arisztokrata családok, az egyetemi tanárok, a hivatalnokok, illetve az egyszerű polgárok családjakkal együtt.

Az 1890-es évek anyagi fellendülést hoztak a korcsolyázó egyesület számára, így lehetőség nyílt az építkezésekre, a korszerűsítésre. A legnagyobb vívmányt a modern korcsolyapavilon felépítése jelentette (1896), amely már európai feltételeket biztosított a korcsolyázók és a nézők, kísérők számára egyaránt.



Óvári Kelemen (1844–1925)

Az építkezések megvalósításában óriási szerepet játszott dr. Óvári Kelemen (Pécs, 1844. november 21. – Kolozsvár, 1925. december 17.) egyetemi tanár, akit 1890. december 7-én választották meg a KKE elnökévé. Óvári a budapesti egyetemen jogot tanult, 1869-ben jogtudományi doktori oklevelet szerzett, 1870-től a budapesti egyetem polgári törvénykezési jog magántanára volt, 1872-től foglalta el a kolozsvári egyetem jogtörténeti tanszékét. Négy éven keresztül volt a Jogi és Államtudományok Kar dékánja, az 1892–93-as tanévben pedig az egyetem rektori tisztjét is betöltötte. Haláláig hí maradt Kolozsvárhoz. 1892. május 5-től az MTA levelező tagja lett. Kolosváry Sándorral együtt lefordították Werbőczy *Hármas-könyvét*, majd kiadták magyar nyelven a *Corpus Juris Hungaric*it. Unokája elmondása szerint egy sétatéri korcsolyázás alkalmával ismerkedett meg jövődöbéli feleségével, Vikol Polyxéniával.

A kolozsvári egyetem neves tanára, Concha Győző is kiemelkedő

szervezőmunkát fejtett ki a sportélet fellendítése érdekében. Az 1873-ban alapított Torna- és Vívó Egyesület szakvezetője, valamint rövidebb ideig a KKE választmányi tagja volt. Concha Győző (Marcaltó, 1846. február 10. – Budapest, 1933. április 10.) a korcsolyázás mellett az atlétikai élet támogatójaként vált ismertté, hiszen a KAC fegyelmi bizottságának bírói tisztjét is betöltötte. A fegyelmi bizottság feladata az atlétikai klub becsületi kérdéseinek tisztázása, az esetleges óvások elbírálása volt.

Concha kiemelkedő eredményeket ért el a politikai tudományok és a jog terén. 1872-től a kolozsvári egyetem politika tanszékének rendes tanára volt, majd 1892-ben Budapestre távozott, és 1928-ig a budapesti egyetem tanáraként, kétszer pedig dékánjaként tevékenykedett. Fontos hatással volt a magyar közjogi gondolkodás fejlődésére, Magyarország egyik szak tekintélyének bizonyult ezen a téren. Az MTA levelező-, majd 1900-tól rendes tagja volt; az akadémia második osztályának az elnökévé, valamint az akadémia másodelnökévé is megválasztották. 1903-tól főrendházi tag, 1927-től pedig a felsőház örökös, valamint az országos legfőbb fegyelmi bizottság tagja. 1892-ben elnyerte az MTA nagyjutalmát.

A kerékpár budapesti megjelenése után (1879) hamarosan Kolozsváron utcáin is feltűntek az első kerekesek. A közönség ellenszenvvel fogadta a feltűnést okozó közlekedési eszközt, ezért csak néhány év elteltével jegyezték fel tíznél több kerékpár-tulajdonost. Ezek 1887-ben elhatározták, hogy a helyi atlétikai egyesület keretében kerékpáros csoportot alakítanak. Ettől a pillanattól indult meg a sport gyors ütemű fejlődése Kolozsváron.

*A kerékpár budapesti megjelenése után (1879) hamarosan Kolozsváron utcáin is feltűntek az első kerekesek. A közönség ellenszenvvel fogadta a feltűnést okozó közlekedési eszközt, ezért csak néhány év elteltével jegyezték fel tíznél több kerékpár-tulajdonost.*



Istvánffy Gyula (1860–1930)

A kerékpár-tulajdonosok saját gépeikkel iratkoztak be a csoportba, megválasztva a vezetőket, ügyintézőket. A kerékpáros kör tisztségviselőinek feladata a sport népszerűsítése, a tagok védelme, az oktatás és az edzések szervezése, illetve a versenyek lebonyolítása volt. A közönség és a sportolók körében a legnagyobb népszerűségnek a versenyek örvendtek. Több típusú vetélkedőt is szerveztek, az országúti hosszútávú versenyeket, az atlétika pályán lebonyolítható rövidtávú versenyeket, illetve a kerékpáros turisztikát, amelynek keretében az egy év alatt megtett utat mérték. A kerékpáros turizmus nem csak a megtett út hosszára, hanem az elküldött úti levelekre, feljegyzésekre fektette a hangsúlyt. Emellett a sport népszerűsége érdekében, a kerékpárosok felvonulásokat is szerveztek, bemutatva a bicikli nyújtotta értékeket a közönségnek.

Ennek az időszaknak kiemelkedő egyénisége volt dr. Istvánffy Gyula (Kolozsvár, 1860. április 5. – 1930. augusztus 16.) egyetemi tanár, botanikus, a kolozsvári Mikó utcai botanikus kert megteremtője. Huszonegy évesen doktori oklevelet szerzett a bonni egyetemen, majd a porosz akadémián tanított. 1887-től a kolozsvári egyetem magántanára volt. 1889. december 7-én kinevezték a Magyar Nemzeti Múzeum növénytarának az igazgatójává. 1897 februárjától a kolozsvári Ferenc József

Tudományegyetem növénytan tanára. 1898-ban létrehozta Budapesten a M. Kir. Központi Szőlészeti Kísérleti Állomást. 1901-ben az akadémia levelező, majd 1920-tól rendes tagjává választotta. 1912-ben visszahívták Kolozsvárra, de nem fogadta el. 1915-től a budapesti József Műegyetem növénytan tanáraként működött.

Istvánffy az első kolozsvári kerékpárosok között tartják számon. Már 1883-ban nagy feltűnést keltett, amikor biciklin ment ki a Sétatérre. Az első kerékpáros kör vezetője, majd 1890-től a Kolozsvári Kerékpáros Egylet első elnöke volt. Feljegyezték róla, hogy kerékpáros kirándulásait kevés kivétellel tudományos kutatások céljából tette, képes volt akár a Fekete-tengerig is elbiciklizni moszatokért.



Hegedüs Sándor (1847–1906)

Jelentős sporttörténeti értékkel bír Istvánffy Gyula *A kerékpárosság kézikönyve* című munkája, melyet Kolozsváron írt, majd Budapestre való távozása után a fővárosban jelentetett meg. Az első kerékpáros szakkönyv a kerékpár történetén kívül gyakorlati útmutatásokat közölt a kerékpározás tanulásáról, a kerékpár részeiről, a hajtásról, az utazásról és a karbantartásról, valamint az edzésről és a ruházatról is.

Kiváló kerékpáros volt, a Kolozsvári Kerékpáros Egylet alelnöke az 1890-es évek második részében, dr. Szádeczky-Kardoss Lajos (Pusztafalu, 1859. április 5. – Budapest, 1935. december 29.) történész, egyetemi tanár, aki szintén hozzájárult a kolozsvári sportélet

fejlődéséhez. Tanulmányait Szádeczky a budapesti, majd a bécsi egyetemen végezte, itt is doktorált. Galíciai és romániai levéltárakban végzett kutatást a bukovinai székely magyarokról. A budapesti egyetemen magántanári képesítést nyert, 1891 és 1919 között a kolozsvári egyetem történelem tanára, a bölcsészeti kar dékánja, az 1910-11-es tanévben pedig az egyetem rektora volt. 1919-től 1929-ig a szegedi egyetemen tanított, 1920–22-ig pedig országgyűlési képviselő volt. Kiadta a *Székely Oklevéltár* IV–VII. köteteit. Az MTA 1888-tól levelező, 1909-től rendes tagja, 1926-tól a Lengyel Tudományos Társaság külső tagja volt.

A magyar sportélet kiemelkedő alakja és vezetője Hegedüs Sándor (Kolozsvár, 1847. április 22. – Budapest, 1906. december 28.) képviselő, miniszter, aki már kolozsvári jogakadémiai diákként gyakran vívott a helyi vívóiskolában. 1869-ben Budapesten doktori oklevelet szerzett a jogtudományokban, később a *Hon* vezércikkírója lett, majd 1875-ben képviselővé választották. A pénzügyi bizottság tagja, 24 éven át referense is volt. 1898. február 26-tól az 1902-es kormányátalakításig a kereskedelmi tárcát vezette. 1885-től levelező, majd 1893-tól rendes tagja az MTA-nak. 1906-ban a császár főrendházi taggá léptette elő. Magyarország egyik kiváló vívója volt, 1883-ban a Nemzeti Torna Egylet elnökévé választották, később, 1895-ig pedig a Magyar Országos Torna Egyletek Szövetsége elnöki tisztségét is elvállalta. Kolozsváron is lépten-nyomon találkozni lehetett nevével a sportrendezvények során: a Kolozsvári Atlétikai Club alapító, valamint az egyesület becsületbíróságának tagja volt. A Torna és Vívó Egylet fennállásának 25. évfordulójára rendezett ünnepség (1897) rendező bizottságának társelnöki tisztségét is betöltötte. Számos eseménynek és egyesületnek volt támogatója, soha nem sajnálta az anyagi segítséget, amikor a kolozsvári sportról volt szó.

#### Akik először a sportban bizonyítottak

A 20. századi kolozsvári vívóélet jeles képviselői dr. Uray Zoltán, illetve dr. Vajna Zoltán vívók, akik a második világháborút követő években tűntek fel az ifjúsági versenyeken. Uray Zoltán (Kolozsvár, 1931. szeptember 23.) még csak kilencedikes diák volt, amikor a bukaresti országos ifjúsági bajnokságon második helyet nyert. Az 1948-as és 1949-es országos ifjúsági tórbajnokságon viszont mindkét alkalommal országos bajnok lett, majd 1949-ben bekerült a román válogatottba. Az 1950-es felnőtt törvívó bajnokságon negyedik, két év

múlva pedig második helyezést ért el. Ebben az évben (1952) már bekerült az olimpiai válogatottba, és részt vett a Helsinkiben rendezett olimpiai játékokon. Az 1950–56-os időszakban számos nemzetközi versenyen képviselte Romániát, eredményei közül kiemelkedik az 1954-es Főiskolás Világbajnokság, ahol törvívásban harmadik lett az egyéni versenyben (ez volt a román vívás történetében az első egyéni érem), ugyanezen a versenyen a kardcsapat tagjaként szintén harmadik helyezést ért el (a román vívás történetében az első csapatérem).

A sportolói karrier után Uray a nukleáris orvos-gyógyászatban folytatta munkáját. A biológiai tudományok doktora címet 1970-ben szerezte meg, kiemelkedő eredményeiért 1998-ban az MTA külső tagjává választották, 2003-ban az MTA Arany János-éremmel tüntette ki. Kolozsváron él, a kulturális és sportélet lelkes támogatója.

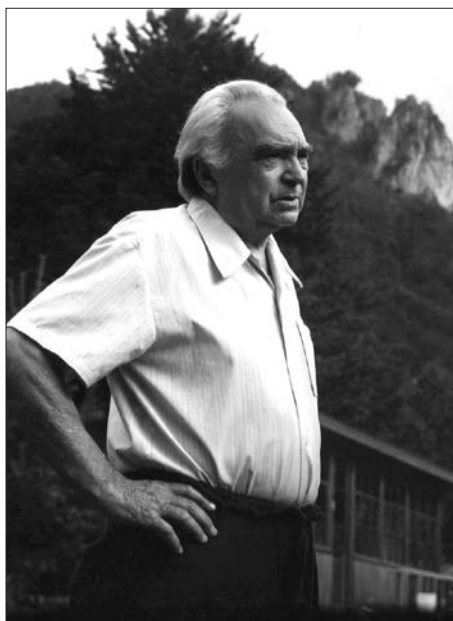
**A 20. századi kolozsvári vívóélet jeles képviselői dr. Uray Zoltán, illetve dr. Vajna Zoltán vívók, akik a második világháborút követő években tűntek fel az ifjúsági versenyeken. Uray Zoltán kilencedikes diák volt, amikor országos második lett.**

Vajna Zoltán (Kolozsvár, 1928. augusztus 15.) a kolozsvári Református Kollégium diákja volt, s már az 1945–46-os tanévben szép eredményt ért el a háború utáni első bajnokságon: a felnőttek között a negyedik, korcsoportjában az első helyen végzett. Ezt követően az 1947-es őszi kerületi bajnokságon, ifi törben második, míg ifjúsági kardban megnyerte a kerületi bajnokságot. Sikeres érettségi vizsga után a budapesti Műszaki Egyetemen folytatta tanulmányait, majd mérnökként elsősorban a folyadékok mechanikájával, áramlástechnikai gépek, csőhálózatok áramlási viszonyainak a kutatásával foglalkozott. Kiemelkedő munkásságát díjak sora bizonyítja: Akadémiai díj, Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti kereszttje, Széchenyi díj stb. 1993-tól az MTA levelező, 1998-tól rendes tagja.

Kósa-Kiss Attila

# Az amatőr csillagászok atyja, Kulin György

*A régmúlt idők emberét  
sok ezer évvel ezelőtt  
még inkább elbűvölte  
a bársonyfekete égbolt  
kárpitján pislákoló  
vagy tündöklő csillagok  
miriádja.*



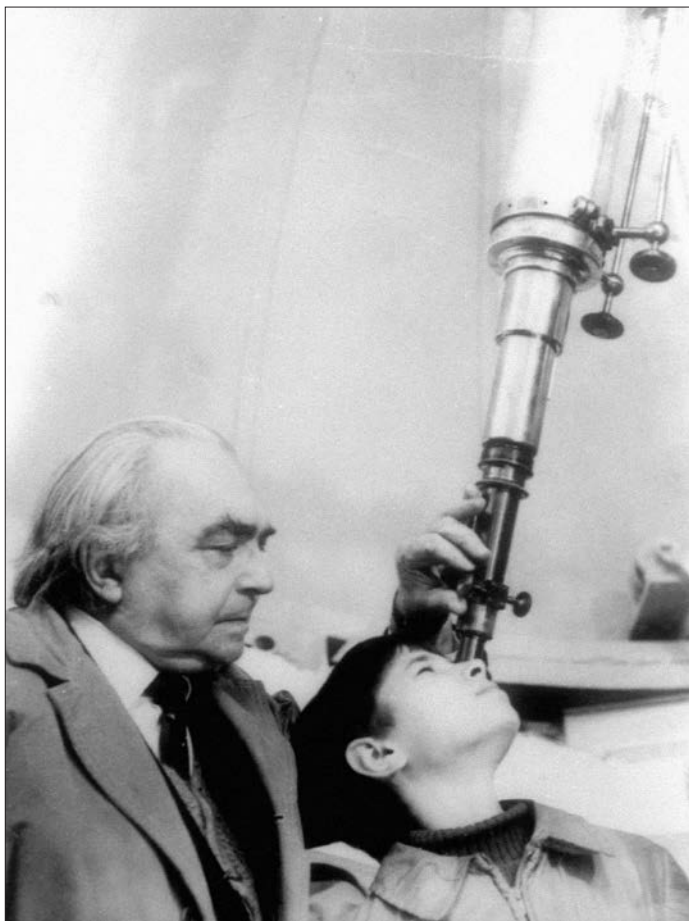
Kulin György (1905–1989)

**K**inek ne ragadná el a képzeletét a csillagos égbolt pusztá látványa? Lakóhelyünkötől, településeinktől távol, ahol nincsenek mesterséges fények, utcai lámpák, melyek a halványabb csillagokat elhalványítanak, vagy egyszerűen letörölnék az égről, az elénk táruló csillagvilág óhatatlanul megmozgatja fantáziánkat.

A régmúlt idők emberét sok ezer évvel ezelőtt még inkább elbűvölte a bársonyfekete égbolt kárpitján pislákoló vagy tündöklő csillagok miriádja, gondolataikat messzi kalandozásra készítette. Az érdeklődő emberi elme lépésről lépésre haladva ismerkedett a csillagos éggel. Felfedezte a csillagok között lassan vagy nagyon lassan elmozduló bolygókat, a Tejút ködszerű, hullámozó vonalú, diszkrét fátylát. Jegyezni kezdték a látottakat, a Nap és a Hold felbukkanását és nyugvását, felfigyeltek a titokzatosan megjelenő üstökösökre, a váratlanul felragyogó és néhány hét, hónap múltával elhalványuló „új csillagokra”. Kezdetben rémülettel töltötte el az égre révedőket a Hold és különösen a Nap átmeneti elsötétülése, a fogyatkozások jelensége. Megjelent az istenhit, a csillagimádás, majd a csillagok, bolygók állásából való jóslás (a gondolkodás ezen a ponton jutott hibás következtetésekre, eltévelyedésre – sajnos, napjainkra a csillagjóslás sem enyészett el). Régészeti leletek alapján van ismeretünk arról, hogy tudatos kíváncsisággal először a mezopotámiai síkságon és Kína ősi városaiban éltek az első csillagfűrkeszek, ott építették csillagvizsgálóikat.

Többen megkérdeztek tőlem, ha már csillagászattal foglalkozom, készíték horoszkópot? Nem, adtam tudtukra, asztrológiával nem foglalkozom. Asztrolómiával viszont igen, nevezetesen a csillagos égbolt megfigyelésével. A nagyszalontai születésű, világhírű csillagász, dr. Kulin György a *Csillagok Világa* 1947. évre szóló *Csillagászati évkönyvében* egyebek között oly tisztán

megmagyarázza az asztronómia és tévtana, az asztrológia közötti különbséget: „A csillagászat a Világegyetemmel foglalkozik. Égitestekkel, amelyek roppant távolságra vannak. (...) Idegen világokkal, amelyeknek elképzelésére sokszor a legmerészebb képzelőerő is szegényes. (...) Az a tudomány, amely vele foglalkozik, általában nem mindenki számára van nyitva. Olyan emberek művelhetik, akik ismerik nyelvezetét, olyan emberek gyakorolhatják, akiknek megfelelő műszereik vannak hozzá. Ehhez a két feltételhez még egy harmadik is járul, a kutatás belső ösztöne és a vele párosuló ritka emberi tulajdonság, a tudományos lelkiismeretesség. A szakcsillagászat lényege a fizika, nyelvezete a matematika. (...) A három feltétel: a matematikai és fizikai tudás, a műszer és az egyéni adottság együttes feltételezése okozza azt, hogy a szakcsillagászat mindig kevesek tudománya lesz. (...) csaknem mindenki élnek fogalmak a csillagászatról. Ezek az ismeretek azonban alig terjednek tovább néhány alapfogalomnál, a többi már fantázia a világ keletkezéséről, marslakókról (...) és csillagjóslásról. (...) a nagy tömegek csillagászatából éppen a csillagászat legérdekesebb tényei hiányoznak. A szakcsillagászat és a nagy tömegek csillagászata között azonban nagy lehetőségek vannak: csillagászat mindenki számára. Ennek útja lefordítani a csillagászat matematikájának nyelvét szavakba, megmutatni képekben, távcövön át és modellekben a csillagászati tényeket, és megnyitni a megismerés útját az értelmén kívül a megismerés egyéb formái felé is. A mindenki számára való csillagászat nem azt jelenti, hogy most az ország minden lakosát műkedvelő csillagásszá kell tenni. A fogalom lényege minőségi. Olyan csillagászat, amelynek megismerése minden ember számára nyitva áll.”



Kulin György ars poeticája. Távcsoves bemutató diákoknak

Az amatőr csillagász szóhasználatában az észlelés első helyen áll. Ez azt a tevékenységet jelenti, amikor a csillagok világában való pusztán gyönyörködésen kívül adatokat gyűjtünk, és azokat a megfelelő csillagászati fórumokhoz továbbítjuk azonnali vagy későbbi tudományos feldolgozásra. Miért megyek ki rendszeresen a csillagos ég alá, vagy miért erősítem kerékpáromra a hordozható teleszkópomat, s azt hét kilométeren át tolva miért gyalogolok ki a szántóföld biztosította makulátlanul sötét ég alá? A készítő erő az a leírhatatlan élmény, amit a Világegyetem látványa, jelenségei kínálnak számomra. Az amatőr csillagászat megtanított szöveget, többet látni csillagászati teleszkópon keresztül történő észleléssel, korábban még csak nem is sejtett különös, igen távoli világokat ismerhettem meg.

A műkedvelő csillagászok szervezett mozgalmá világszerte egy-egy céltudatos, karizmatikus személyiség nevével fűzhető össze. Magyarországon dr. Kulin György töltötte be ezt a szerepet, aki markáns egyéniségével megszervezte, irányította a csillagászat kedvelőit, széles körben népszerűsítette a csillagászat eredményeit, nem utolsósorban pártolókat, támogatókat szerzett az amatőr csillagász mozgalom fenntartásához, fejlődéséhez. A csillagászati ismeretterjesztés elkötelezettjének tekinthetjük, hiszen életének túlnyomórészét – szépen induló tudományos pályafutását is feladva – ennek szentelte.

Ki volt Kulin György? Kulin Vilmos cipész kisiparos és Tóth Julianna negyedik fiaként született 1905. január 28-án a Partium híres hajdúvárosában, a Bocskai István erdélyi fejedelem által 1606-ban 300 hajdú betelepítésével megalapított Nagyszalontán. A sokgyermekes családban hamar megtanulta, hogy a boldoguláshoz találékonyságra,

kezdeményezőképessegre van szükség. (E szellemi képességgel testvérei is rendelkeztek, hiszem a Kulin család természettudósokat, orvosokat, politikusokat adott a nemzetnek.) A Kölesér parti kicsiny szülői ház kicsinynek bizonyult, így az ügyes, vállalkozó szellemű édesapa megfelelő anyagi feltételeket teremtett ahhoz, hogy családját egy, a városközpontoz közeli telekre épült tágas otthonba költöztesse – a Tenkei út 11. számú házat tekintették családi házuknak. Az udvaron korszerű cipésműhely létesült, amely Nagyszalonta első gyárává fejlődött.

Az elemi osztályokat az ősi református iskolában, középiskoláit a Vasút utcai Arany János gimnáziumban járta ki. Nem idegenkedett a nehéz fizikai munkáktól. Diákkorában sokat sportolt, sikeres atléta volt, magas- és távolugrásban, valamint súlylökésben egészen jó eredményeket ért el. Az éppen megalakuló Nagyszalontai Sport Club labdarúgócsapat balszélsőjeként és balösszekötőjeként játszott, 44 évesen a Fáklya csapatában még futbalozott. 1922 és 1924 között a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem hallgatója volt, de tanulmányait félbeszakította. Hazajött, édesapja cipőgyárában könyvelői munkát vállalt. Közben a román királyi hadseregben teljesítette kötelező katonai éveit. 1927-től Budapesten telepedett le. Tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakos hallgatójaként folytatta. A gazdasági világválság miatt 1932-ben friss diplomásként nem kapott állást. A Pro Christo Keresztény Diákszövetség főtítkáraként helyezkedett el, óraadó tanárként kereste kenyerét. 1935-ben végre olyan lehetőség nyílt meg előtte, amely nemcsak új, kedvező irányba terelte életét, hanem képességeit is kibontakoztathatta.

A csillagászat tudományának művelője és ismeretterjesztője csupán harmincesztendőskorában kezdett foglalkozni új szakmájával. Az akkori Sváb-, ma Szabadság-hegyi Csillagvizsgálóban kezdetben a változócsillagokat észlelte, később a már ismert kisbolygók fényképezését és pályájuk kimérését végezte. „A tiszta éjszakák csillagai hamar megragadták képzeletemet” – vallotta. „A távcso az égbolt meghatározott pontja felé irányult. Az óramű követte az elmozduló csillagokat, és a hosszú, 30–40 perces fotólemez-váltások időközében, az éjszaka csöndjében, amikor csak a hajtómotor zümmögése és a csillagóra ketyegése hallatszott, bőven volt időm a gondolkodásra. Valahányszor nagyszerű új élmény részesem lettem, hajtott valami belső kényszer: megosztani másokkal a felfedezéseknek ezt a tiszta örömet.”

**A műkedvelő csillagászok szervezett mozgalmá világszerte egy-egy céltudatos, karizmatikus személyiség nevével fűzhető össze. Magyarországon dr. Kulin György töltötte be ezt a szerepet.**

Bámulatos szorgalma, pontossága, türelme, kiváló matematikai képessége biztos támpontot jelentettek az égi mechanikai számítások elsajátítására. A kisbolygók pályaszámításának egyszerűsítésére és meggyorsítására vonatkozó megoldásából írta és védte meg doktori disszertációját 1939-ben. A már ismert kisbolygók nyomon követése során sok, szám szerint 84 új aszteroidát fedezett fel, amelyek közül eddig 13 kapott végleges nevet, a többi a nemzetközi katalógus sorszám alapján tartja nyilván. Az 1936. december 11-én általa felfedezett kisbolygót később (miután többszöri észlelése után pályáját pontosítani tudta) szülővárosáról, Nagyszalontáról nevezte el („1436. Salonta”). Sikeres kisbolygó-kutatói

munkája révén a Copernicus Intézet akkori igazgatója, G. Stracke felkérte, hogy vegyen részt a rendkívüli pályájú Eros aszteroida 1942–1943. évi megfigyelésében. Kulin szorgalmának köszönhetően a budapesti észleléssorozat terjed ki a leghosszabb időre. Nevéhez fűződik az első magyar üstökös-felfedezés is, amely a Whipple–Bernasconi–Kulin nevet viseli.



A Magyar Csillagászati Egyesület képviselői a Kulin-mellszobornál.  
(B. j.: Iskum József, Kocsis Antal, Mizser Attila, Nyerges Gyula  
magyarországi amatőr csillagászok)

A Csillagvizsgáló Intézethez befutó érdeklődő levelek arra engedték következtetni, hogy a magasan képzett, diplomás emberek is mily keveset tudnak az égi jelenségekről. Írni kezdett a csillagok világáról, nagy gonddal, tisztán, közérthetően. Megszámlálhatatlanul sok újságcikk, 37 könyv – közöttük négy tudományos-fantasztikus regény – született tollából, s életének mesterműve, a négy kiadást megért vaskos könyv, a *Távcső Világa*. Olvashattuk írásait az *Élet és Tudomány*ban, a *Föld és Égben*, a *Meteor*-ban, más heti- és folyóiratokban, valamint napilapokban. Ügyvezető elnöke lett az 1946. november 11-én létrejött Magyar Csillagászati Egyesületnek, amely 1949-ben megszűnt ugyan, ám 1963-ban Csillagászat Baráti Köre néven létezett tovább egészen 1989. tavaszáig, amikor hivatásos és amatőr csillagászok Kulin György jelenlétében újra megalakították a napjainkban is működő Magyar Csillagászati Egyesületet. Budapesten a Gellért-hegy oldalában 1947-ben megszervezte az Uránia Bemutató Csillagvizsgálót, amelynek sokáig igazgatója lehetett. Az általa megálmodott Budapesti Planetárium alapkövét a Népligetben helyezték el 1975-ben.

### Megszámlálhatatlanul sok újságcikk, 37 könyv – közöttük négy tudományos- fantasztikus regény – született tollából.

Kulin György színvonalas, mégis közérthető előadásai, az égitestek távcsöves bemutatásai minden korosztályban, társadalmi rétegben egyengették az utat az érdeklődők népes tábora számára, ezeken az előadásokon jeles művészek mutatták be a zene és az irodalom csillagászati vonatkozású darabjait. Ezek szervezésében övé volt a legnagyobb érdem. Kulin György adjunktusból hamarosan a mindenki által becsült és tisztelt Gyurka bácsi lett. Az amatőr csillagászok atyja, Kulin György elérte legfőbb céljait. Olyan műkedvelő kört

teremtett, amely számos fejlett ország mintájául szolgálhat. Létrehozta az amatőr csillagászok országos hálózatát, a legkisebb településeken is akad valaki, aki távcsővel vagy legalább egy kézi binokuláris látcsővel kémleli a csillagos égboltot, annak jelenségeit. Az ő elvitathatatlan érdeme, hogy az értelmiségiek hobbija igazán széles körben terjedt el. Több ember számára teremtette meg a lehetőséget a csillagászati eredmények és az égitestek látványának eléréséhez, mint előtte az elmúlt másfél, két évszázad összes magyarországi ismeretterjesztő, népművelő egyesülete, szervezete.

„Hiszek a jóság, a szépség és a szeretet megtisztító erejében” – vallja egyik népszerű, *Mit mondanak a csillagok?* című könyvében (Gondolat kiadó, Budapest, 1976). „Hiszek abban a humánumban, amely nem tesz különbséget hívők és hitetlenek, fehérek, sárgák és feketék között. Hiszek a közösségért való áldozatvállalás értelmében. Hiszek a munka, az alkotás felemelő örömeiben. Hiszek a nemes eszmék társadalomformáló erejében, hiszek abban, hogy az emberiség mint élő szervezet, egyszer megszabadul anyagi és szellemi terheitől, hogy felnőtté válhat, hogy megerősödik és önmagát tudja gyógyítani.”

Nem sokkal a Magyar Csillagászati Egyesület újjáalakulása után, 1989. április 22-én hunyt el. „Ha csak annyit mondok, hogy Nagyszalontán születtem, máris nyilvánvaló, hogy bizonyos értelemben elkötelezett élet várt reám. Hiszen innen jött Arany János, Zilahy Lajos, Sinka István. Születésem éve, 1905 pedig azt jelenti, hogy amit átéltem, történelem.” Tevékenységét az Elnöki Tanács 1966-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozatával méltányolta. 1973-ban népszavazat nyomán kapott SZOT-díjat. Nagyszalontán 1990. októbere óta kétnyelvű emléktábla áll azon a házon, ahol ifjúságát töltötte. Írásos hagyatékát 1991-től a gyulai Kulin György Bemutató Csillagvizsgáló őrzi. 2001. június 9-én, az emlékkonferenciát követően Nagyszalontán felavattuk Kulin György mellszobrát. Ugyanazon év novemberében az újpesti Könyves Kálmán Gimnázium kupolás csillagvizsgálója felvette a Kulin György Bemutató Csillagvizsgáló nevet. Nagyszalontán Kulin Györgyről nevezték át a Munka utcát, ahol a csillagász lakott. 2002 januárjában Ponori Thewrewk Aurél csillagászattörténésznek átadták az első Kulin György-díjat, amit a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat és a Magyar Csillagászati Egyesület alapított. Kulin György Csillagászokör alakult 2012. január 28-án Nagyszalontán az Arany János Elméleti Líceumban. Egy általa felfedezett kisbolygó (3019. Kulin) is viseli a nevét.



Kósa-Kiss Attila (jobbra) átveszi a 2014. évi Kulin György-díjat Mizser Attilától



Csapody Miklós

# Bánffy Miklós 140

A kolozsvári Bánffy-megemlékezések 2014 februárjában kezdődtek, amikor Oplatka András és Marius Tabacu műfordítók olvastak fel németül és románul.

A csúfolódó kedvű Tamási Áron 1925 nyarán még Amerikából írta Jancsó Bélának, hogy a *Tizenegyekre*, két évvel korábbi antológiájukra „már csak György Lajos emlékszik, ki – mint a bolhát – eszténként bizonyára örökké megszámolja az erdélyi könyveket”. Az „öreg” György Lajos (bő hét évvel volt idősebb Tamási Áronnál), a kolozsvári egyetem majdani tanára ugyan bizony hogyne számlálgatta volna lelkesen az Erdély-szerre kiadott magyar könyveket, hiszen ő volt az újszülött romániai magyar irodalom első bibliográfusa. Azért számolta őket, mert vérbeli könyvészként minden egyes műnek szívből örvendett, hát még a könyvek szépen gyarapodásának, s azért örült nekik, mert az új erdélyi regények, versek, elbeszélések legjavát irodalomtörténészként is okkal sorolta az akkori magyar irodalom élvonalába.

György Lajos bibliográfiai nemcsak a szépirodalmi, hanem a tudományos termést is egybegyűjtötték, bár közvélekedés szerint az irodalmi társaságok, tudományos tanácskozások, összejövetelek előadásait utólag már akkor is csak a szakmabeliek olvasták. A kolozsvári Polis Könyvkiadó friss, 170 oldalas magyar és román nyelvű kötete azonban, mely a születésének 140. évfordulóját követő Bánffy-emlékévben nemrég jelent meg *Bánffy Miklós művészi pályaképe–Viața artistică a lui Miklós Bánffy* címmel, a legjobb ellenpéldák közé – vagyis a jól megírt, hasznos, olvasmányos, tehát ritka konferenciakötetek sorába tartozik. Ez a gyűjtemény ugyanis egy olyan, ma még mindig ritka, talán folytatódó magyar–román tudományos együttműködés imponáló termését kínálja, melyhez hasonló tanácskozásokat és könyveket nemcsak György Lajos, de mi is szívesen és gyakran számolgathatnánk. Nem mint ha úgy hinnénk, hogy miként Molière csengő aranya fölött örvendező fősvénye, minél többször számolnánk meg őket, annál több lenne belőlük. Sokkal inkább azért, mert ez a konferencia és az előadásait egybegyűjtő kötet eredeti

kutatásokról, különleges műhelymunkákról, mindkét nemzet tudományossága által hasznosítható eredményekről ad igényes, sőt izgalmas képet.

A kolozsvári Bánffy-megemlékezések 2014 februárjában kezdődtek, amikor Oplatka András és Marius Tabacu műfordítók az *Erdélyi történetből* olvastak fel németül és románul. Az Erdélyi Nemzeti Történelmi Múzeum márciusban nyitotta meg *Illúzió és tükröződés: Bánffy Miklós művészi pályaképe* című nagyszabású emlékkiállítását, mely a bonchidai kastély megmaradt szobrai, helikoni emléktárgyak, Bánffy karikatúrái mellett bemutatta unokája, Nicolette Bánffy-Jelen üvegműtárgyait is. A kiállítás záró rendezvénye, öt román és három magyar kutató, neves történészek, művészettörténészek, irodalomtörténészek, irodalomtörténészek, irodalomtörténészek, irodalomtörténészek 2014. május 16-án volt. Ekkor hangzottak el a könyv előadásai, amelyek most a kolozsvári Gloria Nyomda minden európai igényt kielégítő kötetében kerülnek a nyilvánosság elé. A számos színes és fekete-fehér képmelléklettel, az előadók életrajzával és az előadások angol nyelvű kivonatával kiegészített gyűjtemény a kolozsvári magyar főkonzulátus támogatásával jelent meg.

Az üdvözlő bevezetőket Lucian Nastasă *Bánffy Miklós és a magány kolozsvári arcmásai (1945–1949)* című adatszerű, mégis emelkedett írása követi az írónak a Szekuritáté „operatív” anyagában általa fellelt, még a régi Szigurancától átvett dossziéjáról, amelyet csak 1966-ban, Bánffy halála után tizenhat évvel zártak le. Ez az iratanyag Bánffy '45 utáni életének dokumentumait: a családi levelezés ellenőrzésére és „el-lenséges, szovjetellenes magatartásának” bizonyítására szolgáló feljegyzéseket foglalja magában. (A Bánffyra vonatkozó iratok túlnyomó részét időközben azok dossziéiba porciózták szét, akikkel kapcsolatban állt.) Nastasă kutatásaiból az is kiderül, hogy a román hatóságokat '45-ös szovjet kirablása után is mennyire foglalkoztatta Bánffy régi bankja, az Első Kolozsvári







A bonchidai kastély patkóudvarára vezető díszkapu belülről. Nicolae Sabău felvétele

Hitelbank és Takarékpénztár. A megtalált „doszár” történeti értékét felesége és leánya néhány Bánffy-nak szóló, mellettük Bánffy nekik írott, a címzetekhez azonban soha el nem jutó ismeretlen levele növeli, Balogh Edgárnak a Magyar Népi Szövetség elnöksége nevében Bánffy németellenességét igazoló dokumentumával. (A kutatás folytatását ígérő tárgyszerű, méltányos hangvételű írást további dokumentumok és Bánffy Katalin ismeretlen esküvői képei kísérik.) Azt is Nastasától tudjuk meg, hogy 1946 Szilveszter napján Bánffyt kihallgatták a Szigurancán, ahol felelősségre vonták ama levelének „szovjetellenes” kitételei miatt, melyet megbízhatónak vélt személyes küldönce adott a titkosrendőrség kezébe. Miután Bánffy 1950 nyarán meghalt Budapesten, 1951-ben azt írták róla: „jelenleg jó demokrata”.

Püski Levente egri történész *Bánffy Miklós és a politika világa* című tanulmánya, a kötet egyetlen, a szó jó értelmében véve hagyományosnak mondható történész munkája a politizáló Bánffy négy viszontagságos évtizedének áttekintése. Árnyalt elemzésben összegzi az 1901-ben a képviselőiséget, húsz év múlva a külügyminiszterséget, majd nem újabb húsz év múlva a Romániai Magyar Népközösség elnöki tisztét elnyerő mesterdiplomata pályafutását. A tanulmány kimutatja, hogy Bánffyt sohasem a politikai cselekvés hagyományos módozatai vonzották. Erdélyinek született, a transzszilvanizmus egyik legjelentékenyebb képviselőjévé lett, aki nevével-rangjával

a politikában is Erdély magyarságát, szülőföldjét szolgálta. Együttműködés- és megegyezéspárti, pragmatikus, „konfliktuskezelő” realpolitikussá vált, akit öncélú hatalmi ambíciók helyett a nemzeti érdekek képviselője vezetett. Munkatársa, Mikó Imre mondta róla, hogy céljait mindig közössége érdekeihez kapcsolta, ennél többet pedig politikustól nem lehet várni.

Ha Püski írása annak példája, miként lehet összefoglalni néhány oldalon egy szerteágazóan gazdag művészi életmű megalkotójának politikai életrajz-vázlatát, akkor az irodalmár Ovidiu Pecican *A regényíró Bánffy Miklós: körülhatárolás* című irodalomtörténeti esszéje annak bizonyítéka, hogy az Erdély-trilógia értelmezési síkjait feltárva a kor irodalmának széleskörű ismeretében miként lehet rátalálni a nyugat-európai és a román testvérművekre, a hatalmas prózaépítmény európai párhuzamaira. Szép és elegáns, csakhogy igen nehéz feladatról van szó, hiszen az összehasonlító irodalomtudomány – mondta valamikor tanítványainak Halász Előd professzor – nem különös dolog, épp csak legyen az embernek *mi között asszociálnia*. Pecicannak bőven van „mi között”: gazdag asszociációs értelmezésében Bánffy trilógiáját olvashatjuk tanú-énregényeként, családregényeként, az erdélyi és a magyar elit modern regényeként, Erdély és a magyarság nemzeti fátumregényeként, végül a közép-európai történelmi-civilizációs térség nagyregényeként, mely „a maga frissességében és gazdagságában önmagát ajánlja a jelenkor

nemzedékeinek, előítéletek nélküli olvasásra.” (Érdekes, hogy a monarchia és a tágabb Európa okkal felidézett híres rokon művei között nem szerepel az ugyancsak saját „osztályosorsát” megörökítő Giuseppe Tomasi di Lampedusa szicíliai herceg *A párdúc* című, 1958-ban megjelent regénye. A két mű összevetéséről az éppen 80 éve született Fábián Ernő írt a *Korunk* 1982-es évfolyamában *Egy korszak regénye, amely „abból áll, amit elmulasztott”* címmel).

Bánffy nézőterére Kötő József színháztörténész *Bánffy Miklós, a magyar dráma megújítója* című nagy ívű drámatörténeti elemzése ülteti be a káprázató bőség láttán még mindig csak csodálkozó nézőt (olvasót). A szerző ugyanis Bánffy színpadi műveit a dráma- és dramaturgiatörténet 20. századi kontextusába helyezve ismétli meg Szántó György 1931-es, perújrafelvételt sürgető felhívását az egyes darabok ügyében. Szántó nyomán Kötő is a művek helyes értelmezéséért ajánl perújrafelvételt – amit el is végez. Tömrő elemzéseiben a szimbolikus ahistorizmustól a modern végzettragédiáig követi nyomon az avantgárd, főként az expresszionizmus hatását, Bánffy groteszk realizmusának kialakulását. Kötő szerint a drámaírói életmű legjelentősebb darabja a *Martinovics*, a tragikum morális és esztétikai dilemmájának modern megjelenítése. Következtetése szerint Bánffy nem az egyes modellekhez igazodó drámailusztrációkat, hanem szinte „párbeszédbe szedett értekezéseket” alkotott, színpadművészete pedig mintegy „kortársunk Bánffy” jelszóval a ma modern színháza után kiált.

**Együttműködés- és megegyezéspárti, pragmatikus, „konfliktuskezelő” realpolitikussá vált, akit öncélú hatalmi ambíciók helyett a nemzeti érdekek képviselője vezetett.**

Hogy Bánffy valóban kortársunk, abban *Dávid Gyula Bánffy Miklós műveinek román fogadtatása és utóélete (1926–1989)* című tanulmánya is megerősíti az olvasót. A példászerű összefoglaló egyfelől a Bánffy-művek indokolatlanul szerény román fogadtatásának, másfelől a személyével és



A bonchidai istálló attikája, háttérben a Miklós-kastély

művével kapcsolatos, rendkívül gazdag visszajelzések alapos áttekintése. Az áttekinthető, világosan szövegezett összegzés annak is példája, hogy a recepciótörténet filológiai pontosságú adatbázisra építve lehet kijelölni Bánffy utóéletét és talán kényesnek tűnő területén is az eszmetörténeti értelmezés lényeges pontjait. Azt is látjuk, hogyan lehet az adatok mögé valószínű irodalomtörténeti, történeti háttérrel rajzolni, miközben a szerző az Emil Isac, Francisc Păcurariu nevével jelzett bezárkózó sovinizmus, és a Ion Chinezu-, Gavril Scridon-féle másokat is megbecsülő európaiság értékmérlegét is megvonja.

Nicolae Sabău *Istenek fuvarosai* című műtörténeti írása az olvasót Héliosz bonchidai kőszekerére ülteti, úgy invitálja leletmentő kirándulásra a kastélyromok közé, abba az időbe, amikor az isteneket saroglyán, kiskocsin vagy lovas szekéren kellett biztonságos helyre fuvarozni, hogy mi, maiak megcsönkített kőszobráik közül legalább a maradékot lássuk. Sabău írása számos értékes archív felvétellel gazdagított „lírai adattár”. Szerzőjének rokonszenves szerénysége versenyben áll a történeti adatok forrásértékével és műemlékmentő munkájának jelentőségével. Írásából érzékletes összképet kapunk a bonchidai kastély '45 utáni pusztulásáról, a romániai műemlékvédelem történetéről, továbbá a magyar és szász épített emlékek megóvásáért olykor személyes kockázatokat is vállaló román szakemberek működéséről. Sabău professzort is elismerő köszönet illeti azért a munkáért, amellyel a '60-as évek végétől Bonchida, Füzesmikola, Kaplyon és még számos kastély pusztulását igyekezett föltartóztatni.

A hozzáértő kármentők közé tartozik a könyv másik műtörténésze, Gheorghe Măndrescu is, aki *Emlékezés a bonchidai kastélyra* című esszéjében tekint vissza az elmúlt évtizedekre, főként arra az időre, amikor a Szabad Európa Rádió Bonchida pusztulásáról szóló 1983-as híradása nyomán maga is bekapcsolódott a leletmentésbe. Sabău és Măndrescu rámutat arra is, hogy az osztálygyűlölet '45 utáni tombolása után Bonchidán is mennyit ártott a hétköznapok barbár vandalizmusa, a primitív rosszindulat, a hozzá nem értés és a tompa közöny.

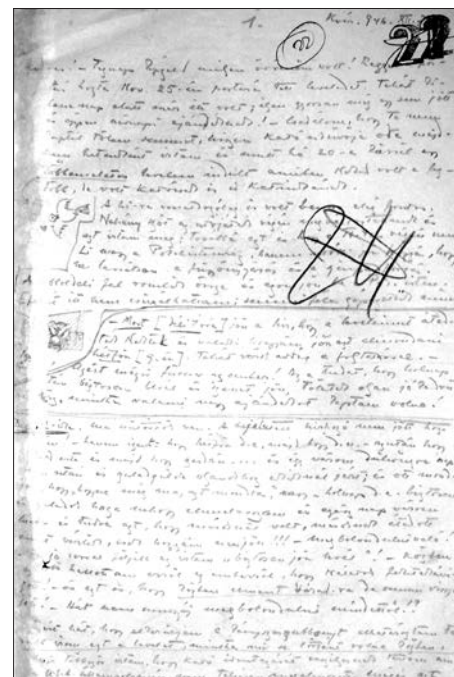
A Bánffy-könyvet Marius Tabacu *Szavak sűrűjében* (A fordítás határai) című műhelyvallomása zárja.



Bánffy Miklós nyilatkozata a kolozsvári Szigurancán 1946. december 31-én

„Remélem, hogy az ezer oldal válogatott csapdáit a román olvasó érdekében sikerül elkerülnöm. Minden becsületes fordítás az eredeti mű más nyelvű átírata. És ebből az ütközetből csak az átíró kerülhet ki pajzsán elterülve. A kihívás mégis csábító.”

Az ő kifinomult, gondos, ám számtalan váratlan nehézséggel teli műfordítói munkája ígéri, hogy a román Bánffy-recepció története hamarosan újabb fordulóponthoz érkezik, amikor az *Erdélyi történet* románul is olvasható lesz. Tabacu művével remélhetőleg nem a román Bánffy-fordítások történetének végére, hanem csak az i-re kerülhet fel a pont. Az örömteli munkájával megkínlódó műfordító ezt mondja: „Remélem, hogy az ezer oldal válogatott csapdáit a román olvasó érdekében sikerül elkerülnöm. Minden becsületes fordítás az eredeti mű más nyelvű átírata. És ebből az ütközetből csak az átíró kerülhet ki pajzsán elterülve. A kihívás mégis csábító.”



Bánffy Miklós levele feleségének, 1946. december 7.

Czellecz Boglárka

# Ásványvizekben bővelkedő Székelyföld

Székelyföldet és különösen a Hargita-hegység déli részét bátran nevezhetjük az ásványvizek hazájának. Itt találjuk Közép-Kelet-Európa legsűrűbb ásványvíz megjelenési zónáját.

Székelyföldet és különösen a Hargita-hegység déli részét bátran nevezhetjük az ásványvizek hazájának. Itt találjuk Közép-Kelet-Európa legsűrűbb ásványvíz megjelenési zónáját. Az ásványvíz megjelenéseknek nemcsak a száma jelentős, hanem a sokszínűségük is. Ezt bizonyítja a számos népi fürdő, amelyek az elmúlt századokban épültek ki, és hírnevet szereztek egyes településeknek. A fürdőzés mellett a mindennapi fogyasztásuk is jelentős volt, illetve jelentős még ma is. Sok fürdő, illetve forrás büszkélkedik valamely Erdélyben tevékenykedő történelmi személyiség gyógykezelésével és látogatásával. Az ok, amiért ezek nem lettek nemzetközi szinten is ismertek, az a földrajzi elhelyezkedés és megközelíthetőségi nehézségek, az infrastruktúra hiánya.

Több fejlesztési és hasznosítási próbálkozásnak lehetünk tanúi napjainkban is, azonban ezek még nem hozták meg a várt eredményt a térségben. A siker titka a helyi ásványvizek, mint természeti erőforrások valós ismerete, a külföldi pozitív példák megismerése és beültetése lehet az adott térség értékeihez és lehetőségeihez idomítva.

Az ásványvíz fogalmát tisztázva és a felsorolt tényezőket részletezve, megpróbáljuk a székelyföldi ásványvizek mai helyzetét bemutatni.

## Az ásványvíz fogalma

Az ásványvíz meghatározása természetesen sokat változott a századok során. Jelentős különbségek fedezhetők fel ma is a különböző országokban érvényes meghatározások terén. Az ásványvíz meghatározásának legfőbb célja, hogy elkülönítse azt a közönséges ivóvíztől és forrásvíztől. Míg régen az ásványvíz meghatározásában bekövetkező változások a tudományos előrelépéseknek voltak köszönhetőek, addig ma a gazdasági érdekek is belopják magukat ebbe a közegebe.

Azt a meghatározást, amely már elég komoly tudományos alapokon fekszik, és amelyet nagymértékben megtartott a mai tudományos álláspont is, a 20. század elején dolgozták ki a németországi Bad Nauheim-i kutatóintézetben és a *Deutsches Baderbuch*-ban jelent meg. Ennek megfelelően az a víz nevezhető ásványvíznek, amely 1) nagyobb mennyiségű ásványi anyagot tartalmaz, 2) ritka elemeket tartalmaz, vagy 3) magasabb hőmérséklettel rendelkezik. „A mindennapi életben az ásványvíz fogalma olyan természetes forrásból származó vizet takar, amelynek 1 liternyi mennyisége tartalmaz legkevesebb 1000 mg/l oldott ásványi anyagot vagy legkevesebb 250 mg/l oldott szén-dioxidot. A közönséges víztől az ásványvizet megkülönbözteti a ritka



Kászonfürdő (Kászonjakabfalva), képeslap, 1896-1905, OSZK Plakát- és Késmagazin (Magyar Digitális Képmagazin)



A korondi fürdő, Balogh Ernő fényképe, 1932, Magyar Természettudományi Múzeum (Magyar Digitális Képmagazin)



A *Deutsches Baderbuch* belső lapjának részlete (Himstedt, Hintz, Grünhut, et al, 1907)

elemek jelenléte is, valamint a 20°C-nál nagyobb hőmérséklet.” (Fresenius et al. 1921)

Az európai uniós és országos szabályozások szintjén megjelenő ásványvíz meghatározást nagymértékben befolyásolta és befolyásolja az ipari palackozás. Az ásványvizekre vonatkozó romániai kormányhatározatok és módosítások átveszik az Európai Parlament és Tanács Ásványvíz Direktívájának (Irányelvének) tételeit, amely a következő meghatározást fogalmazza meg: „A természetes ásványvíz (...) mikrobiológiai szempontból biztonságos víz, amely földfelszín alatti vízázó rétegből származik, és egy vagy több természetes vagy fúrt járaton keresztül kilépő forrásból jut a felszínre. A természetes ásványvíz egyértelműen megkülönböztethető a szokásos ivóvíztől: a) minősége révén, amelyet ásványianyag-tartalma, nyomelemek vagy más alkotórészek jelenléte és esetenként bizonyos hatások jellemeznek; b) eredeti tisztaságánál fogva, mely jellemzőket sértetlenül megőrzi, mivel a víz a föld alól származik, és ez védelmet biztosít a szennyeződések ellen.”

**A fogalmak tisztázásánál ki kell térnünk a borvíz kifejezésre is. Ez egy Székelyföldön használatos kifejezés, ami vasas, szénsavas ásványvizet takar.**

Ez a meghatározás nagymértékben eltér a tudományos meghatározástól, nem pontosítja a főbb tulajdonságokat, nem állít fel határértékeket. Azt mondhatjuk, hogy túl tág. A palackozott ásványvizek terén három kategóriát különböztet meg az oldott ásványi anyag szempontjából: 1) nagyon kicsi ásványianyag-tartalmú ásványvíz (<50 mg/l), 2) kis ásványianyag-tartalmú ásványvíz (<500 mg/l), 3) ásványi sókban gazdag ásványvíz (>1500 mg/l). Ebből a felosztásból hamar kitűnik az, hogy hiányzik egy kategória, és pedig az 500 és 1500 mg/l közötti ásványianyag-tartalmú vizeké. A benzinkutaknál és egyéb szaküzletekben kapható egyes ásványianyag-mentesített vizek akár 100-150 mg/l oldott anyagot is tartalmazhatnak, ami után jogosan tehetjük fel a kérdést: az ugyanilyen koncentrációjú természetes vizek

miképp sorolhatók az ásványvizek kategóriájába?

Tudományos értelemben megmaradtak a szigorú határértékek, amelyeket az ásványvíz fogalmához társíthatunk. Az Országos Rehabilitációs, Fizioterápiás és Balneoklimatológiai Intézet (INRMFB) meghatározása szerint az ásványvíz kizárólag természetes forrásból származhat, amely ásványi anyag tartalmát felszín alatti, természetes folyamatok révén szerzi és a következő feltételeket teljesíti: legkevesebb 1000 mg/l oldott ásványi anyagot vagy olyan ritka elemeket tartalmaz, amelyek ismert farmakodinamikai tulajdonságokkal bírnak vagy adott mennyiségű oldott gázt tartalmaznak (pl. 1000 mg/l CO<sub>2</sub>), vagy 20°C-nál magasabb hőmérsékletűek, vagy a víznek bizonyított gyógyhatása van.

A fent említett kritériumok alapján elmondhatjuk, hogy a termálvizek, sós és kénes vizek stb. mind az ásványvizek csoportjába sorolhatók.

Ugyanitt tisztáznunk kell a szénsavmentes ásványvizek fogalmát is. A román nyelvben használt „apă plată” kifejezés magyar fordításban „sima víznek” felel meg. Ennek a valódi megfelelője azonban a szénsavmentes ásványvíz kellene, hogy legyen. A közhiedelemmel ellentétben ezek a vizek is lehetnek nagy mennyiségű oldott anyagot tartalmazó ásványvizek, azonban nem tartalmaznak oldott szén-dioxidot. Ezt a román tudományos szakirodalom is tisztázza, pl: *Apele minerale și nămolurile terapeutice din R.P.R.*

A fogalmak tisztázásánál ki kell térnünk a borvíz kifejezésre is. Ez egy Székelyföldön használatos kifejezés, ami vasas, szénsavas ásványvizet takar. Érdekes dolog, hogy a térségtől északra, észak-nyugatra levő Radna vidékén, román közösségben a borkut kifejezést használják ugyanerre a típusú vízre.

### **A székelyföldi ásványvizek sokszínűsége**

A székelyföldi ásványvizek sokszínűsége a széles intervallumon belül mozgó, oldott ásványianyag-tartalmú ásványvizek nagy számában rejlik. A térségben megtalálható ásványvizek koncentrációja 500 mg/l és 200 000 mg/l között változik különböző szén-dioxid vagy egyéb gáz tartalommal, megközelítőleg 6°C és 40°C közötti hőmérséklettel.

Az ásványvizek fizikai és kémiai tulajdonságai egyenes lenyomata a felszín alatt megtett útjuknak és ez alatt zajlott oldási folyamatoknak. A Hargita-hegységben vasas, szénsavas ásványvizek jellemzőek, a hegységtől



A lövétei sóskút, 2011, a szerző felvétele



A vasas-szénsavas Egres-borvíz a Kormos-Fehérpatak mentén Erdővidéken, 2013, a szerző felvétele

távolodva a Baróti- és Csíki-medencék, illetve az Erdélyi-medence keleti peremei fele közeledve az ásványvizek fokozatosan dúsulnak egyéb oldott ásványi



A Lobogó-borvíz, „hideg vízű gejzír” Királyfürdőn (Lövéte község), 2009 október 4., kitörés előtt, a szerző felvétele



A Lobogó-borvíz, „hideg vizű gejzír” Kirulyfürdőn (Lövete község), 2009 október 4., kitöréskor, a szerző felvétele

anyagokban, mint például kalcium, magnézium, bikarbonát, nátrium, klorid, vas, stb. A Csíki-medencében leginkább a kalcium, magnézium és bikarbonát magasabb értékei jellemzők, míg a hegységtől nyugati irányba haladva a nátrium és klorid válnak jelentősebb összetevőkké. Székelyudvarhely térségében a felszín alatti szén-hidrogének hatását vehetjük észre, míg észak-nyugati irányba haladva elérjük a Sóvidéket, ahol a nátrium és klorid ionok válnak fő alkotóelemekké. Különleges térségnek számít a Csomád-Bálványos régió, ugyanis az itt feltörő ásványvizek hordozzák leginkább magukon az utóvulkáni működések jegyeit. A Szent Anna-tó kráterének vulkáni tevékenysége közel 10 000 éve szűnt meg. Az utóvulkáni működések szempontjából Közép-Kelet Európában egyedi térségről beszélhetünk. Kénes kigőzölgéseknek lehetünk tanúi számos helyen, amelyek legnagyobb része a Büdös-hegyen található: Madártemető, Kisbarlang, Torjai Büdös-barlang, Timsós-barlang, Gyilkos-barlang. Az itt található ásványvizek nagyon savasak (pH: 2 és 4 közötti) és szabad kénsavat tartalmaznak, ami igen ritka jelenségnek mondható.

A Hargita-hegység térségében, de egész Romániában is, egyedi jelenségnek tekinthető a kirulyfürdői Lobogó-borvíz, amely „hideg vizű gejzirként” működik. A felszín alatt közlekedő szén-dioxid gáznak köszönhető a feltörő vízsugarak. A kitörések előre meghatározható időközönként következnek be és több tíz órás állandó aktivitást mutatnak.

### A székelyföldi ásványvizek fogyasztása

Az ásványvizek fogyasztása esetében két dologra kell gondolnunk: a Székelyföldön palackozott vizekre, illetve a helyi lakosság által a források vizének fogyasztására. Mindkét esetben jelentős mennyiségekről beszélhetünk. Székelyföldön kilenc ásványvíz-palackozó egység működik. Ezek a következő településeken vannak: Borszék, Csíkszentkirály, Csíkszereda, Tusnádfalu, Málnásfürdő, Árkos, Előpatak, Bibarcfalva, Kézdivásárhely. Az ásványvíz-fogyasztást országos szinten leginkább a palackozott vizek mennyiségével és eladásával lehet mérni, ami jóval alacsonyabb az európai átlagnál. Az EFBW (European Federation of Bottled Water) kimutatása szerint 2013-ban az Európai Unióban a palackozott ásványvíz fogyasztás körülbelül 85,5 l/fő. A legnagyobb ásványvíz fogyasztók Olaszország és Németország 140 és 176 l/fő közötti éves fogyasztással, valamint Belgium és Portugália 102 és 124 l/fő közötti éves fogyasztással. Romániában az éves fogyasztás 55 és 65 l/fő közötti mennyiségre tehető. Az utóbbi két évtizedben Romániában a legjelentősebb évi palackozás 2008-ban volt, 1224 millió liter ásványvíz. Azóta csökkenő tendencia figyelhető meg, 2013-ban 898 millió liter ásványvizet palackoztak (forrás: Országos Ásványvíz Társaság). Ezekben a felmérésekben azonban nem szerepel a helyi lakosság palackozatlan ásványvízfogyasztása. Különösen Székelyföldön, a Hargita-hegység térségében szinte minden település határában



Borvizet töltő helyiek Madicsafürdőn (Csíkkarcfalva), 2014, a szerző felvétele



A magyarhermányi Alszegei-borvizet fogyasztó lakosok, 2013, a szerző felvétele

van legkevesebb egy-két ásványvíz-forrás, amelyek vizét a helyi lakosság rendszeresen fogyasztja. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Földrajz Karán 2010-ben egy végzős hallgató próbálta felmérni a helyi lakosság által fogyasztott vízmennyiséget (Bodor Andrea: *Mennyit fogyaszt a székely ember palackozatlanul a faluborvizekből?*). A szerzőnek érdekes eredményei születtek néhány Kovászna megyei településen, miszerint egy bibarcfalvi kút vizéből napi 3235 l vizet vittek el, egy kisbaconi forrásból 1687 l vizet, egy magyarhermányi forrásból pedig 608 l vizet.

### A székelyföldi ásványvizek hasznosítása és hasznosítási lehetőségei

A térség ásványvizeit kutató szakemberek (Bányai János, Artemiu Pricăjan, Jánosi Csaba, Kisgyörgy Zoltán) felmérései szerint Székelyföldön közel 2000 ásványvízforrás található. Egy újabb kutatás (Czellez Boglárka és Szász Árpád) 2012 és 2013 között a Hargita-hegység dél-nyugati peremén közel 100 ásványvíz megjelenést térképezett fel, amelyekből összesen közel 1185 m<sup>3</sup> víz folyik ki naponta. Ezek a számok jelzik az ásványvíznek, mint altalajkincsnek a nagy mennyiségét a felszín alatt. Azt mondhatjuk, hogy az ásványvíz Székelyföld legnagyobb kincse, amelyre építeni lehet.

Az előző fejezetben szó volt arról, hogy kilenc ásványvíz-palackozó üzem létezik Székelyföldön, ami első megítélésre jó kihasználtságnak tűnik. Hozzá kell azonban tenni, hogy ezek a palackozók, egy kivétellel, mind a vulkáni vonulattól keletre, illetve délre

találhatók. A Hargita-hegységtől nyugatra csak egyetlen ásványvíz-palackozó található, és pedig a bibarcfalvi. Számos lehetőség lenne még ebben a térségben is. A múlt század folyamán ásványvizet palackoztak Kirulyfürdőn (Kamilla-forrás), Székely-Szelterszben (Hargita Gyöngye), Szejkefürdőn (Sarolta-forrás) stb. Ezek a kis, helyi érdekelt-ségű palackozók mára eltűntek. A gyógyászati szempontból jelentős sós vizek palackozása is indokolt volna.

Székelyföldön a 19. század folyamán és a 20. század elején számos népi fürdő működött, amelyek közül ötnek (Borszék, Tusnádfürdő, Kovászna, Parajd, Szováta) sikerült túlélnie a világháborúkat, a történelmi-politikai változásokat, és mára országos szintű hírnévre tettek szert. Ezeken a helyszíneken (Borszék és Parajd kivételével) ma is orvosi jelenlét mellett folynak gyógykezelések. A legtöbb népi fürdő azonban eltűnt, ezek száma több tucatra tehető. Néhány helyszínen működik még a fürdő, azonban ezek strandolási célokat szolgálnak csupán: Csíkdánfalva, Csíkszereda, Zsögödfürdő, Szentegyháza, Uzonkafürdő, Parajd.

Az utóbbi évek tevékenységei két oldalról közelítették meg a fürdők és a fürdőkultúra felélesztését. Az egyik megközelítést a 2006-ban indult európai uniós projekt képviseli (a Borvizek Útja projekt), amely 14 Hargita és Kovászna megyei települést érintett, a legtöbb esetben egy fürdőközpont építése történt. A másik megközelítés a hajdani népi fürdők felújítását célozza meg, hagyományos, fával kirakott, kis ásványvizes medencék építését kalákában, önkéntesek bevonásával.

Mindkét kezdeményezésnek van jó és rossz oldala is. Mindkettőre jellemző pozitívumot maga a kezdeményezés képviseli, miszerint hasznosítani kell az ásványvíz kincset. Mindkettőre jellemző negatívumot pedig a hosszú távú és egységes tervezés hiánya jelenti. Az európai uniós támogatással felépült fürdőközpontok minden helyszínen egyforma képet mutatnak a helyi építkezési stílus figyelmen kívül hagyásával. A kalákás megmozdulásokkal felújított népi fürdők néhány év után elmozsarasodnak és leromlanak, amely a tervezés és kivitelezés során több szakember bevonása, illetve a karbantartás hiányára utal.

Hosszú távú tervezésre, több helyi gazdasági szereplő bevonására int a 2013-ban egy Kovászna megyei szervezet kezdeményezésére megalakult Balneo-turisztikai Cluster. Eszerint egy adott térségben a gyógykezeléseket szolgáltató egységek egy-egy klaszterbe kellene csoportosuljanak, az egységek működtetéséhez szükséges minden egyéb szolgáltatást pedig lehetőleg helyi partnerek és nyersanyagok bevonásával oldják meg. Az elképzelés jó, azonban megvalósulására sok időre van szükség. A társadalomnak meg kell érnie ahhoz, hogy ilyen gondolatokat be tudjon fogadni, a vezető személyeknek pedig félre kell tenniük a rövid távú nyereségorientáltságukat. Hosszú távon fenntartható és egész közösséget bevonó tevékenységekre van szükség.

A székelyföldi borvizek népszerűsítésének érdekében a Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület minden év nyári időszakában különböző helyszíneken



Strand Uzonkafürdőn, 2012, a szerző felvétele

megszervezi az Aquarius, a borvíz ünnepe rendezvényt. A jövő évi Aquariusnak nagy valószínűséggel Kovászna ad helyet.

A borvizek népszerűsítésének érdekében készült el 2010-ben a Korondi Ásványvizes Tanösvény. Ennek helyszíneit Korond-Parajd térség Természetvédelmi Gondnoksága segítségével érhetjük el.

**A székelyföldi borvizek népszerűsítésének érdekében a Kovászna Megye Turizmusáért Egyesület minden év nyári időszakában különböző helyszíneken megszervezi az Aquarius, a borvíz ünnepe rendezvényt.**

#### Zárómondatok

Egy idézettel szeretném zárni ezt a kis ásványvíz központú bemutatót/leírást. Bányai János székelyudvarhelyi geológus, tanár, a székelyföldi ásványvizek fáradhatatlan kutatója számos lényegre törő gondolatot hagyott hátra. „A székelyföldi ásványvizek témája nemcsak tudományos szempontból vezethet érdekes eredményekre, hanem így lehet megvetni az alapját egy olyan hatalmas értékesítési akciónak, amely tényleges kincsévé és megélhetési forrásává lehet a szegény székely lakosságnak. E kérdéssel is úgy vagyunk különben, mint általában mindennel: a természet adta előnyök felismerése a legelső lépés valamely vidék boldogulásához.” (Bányai János: *A Székelyföld, mint fürdőország*, Az Erdélyi Múzeum Egyesület Tizedik Vándorgyűlésének Emlékkönyve, Kolozsvár, 1932.)



A 2013 nyarán felújított népi fürdő, Mackó bácsi feredéje Kisbacon település határában, 2014. A szerző felvétele

## Új világhálós folyóirat

*Kulturális Szemle – Nemzeti Művelődési Intézet Interdiszciplináris Folyóirata* címmel nemrég új internetes kiadvány jelent meg a kibernetikus térben. Az alábbiakban Juhász Erika főiskolai docens, a kiadvány főszerkesztőjének ajánlásával kívánjuk felhívni erre az új kulturális világhálós folyóiraatra az érdeklődők figyelmét.

### Főszerkesztői ajánlás

A *Kulturális Szemle* küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos jelentőséggel bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A *Kulturális Szemle* témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a folyóirat alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar *Kulturális Szemle* működtetését. Így az interdiszciplináris online tudományos folyóirat a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A *Kulturális Szemle*be a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első évében elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű közlésre, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréseért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben eljuthatnak az érdeklődőkhöz.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóiraatra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, valamint kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállaláshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében szerte!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

Az alapító Nemzeti Művelődési Intézet és a szerkesztőbizottság nevében,

dr. Juhász Erika, főszerkesztő  
(<http://kultuszemle.nmi.hu/>)



Valovits László grafikai



**A kolozsvári '56-os emlékmű**